

ЖУМАНИЁЗ ЖАББОРОВ

ТУЙДАН ОЛДИН ТОМОША

2 парда, 5 кўринишли комедия

ҚАТНАШАДИЛАР

И л ҳ о м. 26—27 ёшларда.

И к р о м. Илҳомнинг акаси, 35 ёшда.

Р а й ҳ о н. Келинойиси.

И қ б о л а я. Онаси.

Н о р ж о н б у в и. Аммаси.

Т о ж и х о л а. Холаси.

О й ш а (Л а ъ л и х о н).

Э р г а ш. Ирригатор йигит.

М а л и к а. Учувчи қиз.

С у б ҳ о н қ у л С у х р о б о в и ч. Ойшанинг отаси.

С а й қ а л х о н. Ойиси ва бошқалар.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Ҳовли саҳни. Қиз билан учрашувдан яна муваффақиятсиз қайтган йигитни хонадон аҳли қийин-қистов билан «имтиҳон» қиляпти.

И қ б о л

Токайгача сен бизларни куйдирасан,
На ўзингча бирор қизни кўндирасан.

И к р о м

На кўнглингни бизга ошкор айтасану,
На ўзингча қойил қилиб дўндирасан.

Н о р ж о н б у в и

Болагинам, инсофга кел, бўлма ўжар,
Бахт қушини қачон қўлга қўндирасан?

И к р о м

Ёшинг ўтиб кетаверса шу зайлда,
Ўз бахтингни қачон ўзинг ундирасан?

И қ б о л

Наҳот, ўғлим, менинг орзум чироғини
Шафқат қилмай, бир умрга сўндирасан.

«Йўқ» деяётганим йўқ-ку!

И қ б о л. «Ҳа»ям демаяпсан. Мана, акангниям аллақайси тоғу тошлар бағридан чақиртириб олдик. Ҳамани безовта қилдинг.

И к р о м. Ёшинг йигирма еттига бориб қолди, бола. Уйлайсанми ҳеч? Токай шўппайиб юрасан, уйланмасдан.

Р а й ҳ о н. Қўйинглар, қийнаманглар, қайним бечорани. Кандидатликларини ёқлаб олсинлар аввал.

И қ б о л. Маҳалладагилардан уялавериб, бўларим бўлди. Ёлғиз ўзинг узун кириб, узун чиқиб юргани уялмайсанми дарвозадан?

И л ҳ о м. Дарвозанинг нимасидан уялишим керак?

И к р о м. Яна ҳазилга олмоқчи бўлади-я такасалтанг. Ман-ман деган бир йигитчалик савлат-сумбатинг бўлса: кимсан бир обрўли институтнинг илмий ходими бўлсанг — яна нима керак сенга? Наҳотки, шу пайтгача бирорта қиз юрагингни жизиллатмаган бўлса?

И қ б о л. Шу вақтгача олтита қизни кўрсатдик, акаси. Қирмаган эшигимиз, чиқмаган тешигимиз қолмади. Бирортаси билан элакишиб кетмаяпти-да бунинг.

И к р о м. Нима дейди ўша олтита қиз ҳақида?

И қ б о л. Бирини ўпоқ деди, бирини сўпоқ, хуллас калом — гапи қовушмади.

Р а й ҳ о н. Лолаҳон жудаям яхши эди, жудаям мос келарди оиламизга.

И л ҳ о м. Мендан бир қарич новчароқ экан. Баланддан келиб гаплашди.

Р а й ҳ о н. Анови, Манзураҳон-чи? Мундоғ овсинни икки дунёда тополмасман.

И л ҳ о м. Учрашувга ўн минут кечикиб борувдим, тескари қараб, жўнаб қолди.

И қ б о л. Магазинчи Салимахон-чи? Ун қўли ўн ҳунар, оғзи тўла тилло тиш, қошлари қундуздай, кўзлари чироқдеккина эди, униям қўлдан чиқариб юборди. Билмадим, бунга қанақаси керак экан...

И к р о м. Маҳалланинг адоғидаги Тойир трамвайчининг қизигаям оғиз солган экансизлар, ўша гап нима бўлди? Ҳеч вақо чиқмадими?

И л ҳ о м. У қиз жудаям чиройли экан, юзига тик қараб гаплашиб бўлмади. Уялиб кетдим, юрагим ўйнади.

И к р о м. Юрак ўйнайди-да, учрашгандан кейин. «Юлдуз» фирмасида ишласа, ақллик, келишган бўлса, яна нима керак сенга?

Н о р ж о н б у в и. Акалариям катта-катта жойларда ишлашар экан, бинойидек...

И к р о м. Қўйсангиз-чи шу майда-чуйда гапларни. Гап қизнинг ўзи ҳақида боряпти, амма.

Н о р ж о н б у в и. Қариндошу авлод ҳам керакми, ахир? Таги тоза бўлиши керакми, ахир?

И л ҳ о м. Вой-бў, бунча энди халқаро фожиага айлантриб юбормасаларингиз бу савдони.

И қ б о л (*тушунмай*). Ҳожия дейдими? Қайси Ҳожия? Анови кўчани бошига чиқиб олиб, уззукун ўтган-кетганни гап қиладиган шаллақининг эрка-тантиғими? Елкамнинг чуқури кўрсин!

И к р о м. Ойи, амма! Отни қамчилаш керак! Бу йилдан ҳам қолса — бу қари қизга биров қўтир эчкисини ҳам бермайди.

И л ҳ о м (*файласуфона*). Улуғ одамларнинг кўпчилиги қирқ ёш атрофида уйланишган. Қирқда — қирчиллайди, деган халқ мақоли ҳам бор. Нисбийлик назарияси ҳам шуни тақозо этади. Демак, ҳали фурсат бепоён... Келажак ёрқин...

Р а й ҳ о н. Сал пастроқ тушинг, қайнижон... Вой ўлмасам, ошим тагига олиб кетган бўлмасин. (*Югуриб чиқади.*)

И к р о м. Фалсафа сўқишингни қара-ю... Сенинг гамингни еяпмиз-ку, биродар.

И л ҳ о м. Ўзи туғилмаган муҳаббат ҳам бўладими дунёда, ака? Муҳаббатни ўртада одам туриб, восита-чилик билан ҳам яратиб бўладими?

И к р о м. Бўлади. Ҳаётда юзлаб мисоллар бор бунга. Тўйдан кейин ҳам катта, ҳаққоний севги юзага келиши мумкин.

И л ҳ о м. Мана буни илмий кашфиёт деса бўлади. Ё, тавбангдан кетай! Биз ўқиган китобларда, биз кўрган киноларда бунақаси учрамаган эди.

И к р о м (*қатъий*). Бўлади. Яна бир марта айтаман: бўлади! Юдузи-юлдузига тўғри келса, бас. Чинакам муҳаббат барқ ураверади.

И л ҳ о м. Муҳаббат назариячиси...

И к р о м. Ҳа. Муҳаббатнинг кўриниши ранг-баранг, хилма-хил. Эшитганмисан шундай шеърни:

Ишққа бериб бўлмас яхлит қўлланма,
Ёнишлар, туйғулар бўлур ранг-баранг.
Шу сабаб севгимдан, о қиз, ўйланма,
Учрашганда ногоҳ ҳолим бўлса танг.

И қ б о л. Ана, акангнинг гапларини қара, қандоқ маънолик.

И л ҳ о м. Хўш нима қил дейсизлар?

Н о р ж о н б у в и. Энди битта жойда — битта қизда қўним топишинг керак. Бизларни қийнама, онангни азоблама, бўталоғим. Отанг раҳматлик бўлганда сени шу аҳволга солиб қўярмиди. (*Йиғлаб.*) Акажоним, кечиринг шаккок фарзандингизни... Гапни олсанг-чи, бўталоғим.

И к р о м. Бўталоқ эмиш. Сўлахмондай эркагу...

И қ б о л. Унақа дема, акаси. Энди айтганишгни қилади. Вой, айланайлар-эй, қачон «Тўйлар муборак!» бўлади бу ҳовлида?

И л ҳ о м. Мунча шоширмасангиз, ойи.

И қ б о л. Уйласанг-чи, ахир. Мана, Саврихонлар бир йўла қўша-қўша келин тушириб, яйраб-яшнаб ўтирибди. Тўрт келин бўлди, бир-биридан зиёда, бир-биридан озода: бири ҳовлини супурган, бири хамир қорган, бири нон ёпган, бири помидор тузлаган...

Р а й ҳ о н (*кириб-чиқиб юрган бўлади*). Ойи, ўша Саврихон ўртоғингиз чўкиб қолди-да, ўнгарилмайди-ган бўлиб.

И қ б о л. Нимаси чўкади?! Қайси куни келинларини кўриб, ҳавасим келиб кетди. Атлас лозимлари ярашиб, товусдай товланиб, сочлари думбада селкиллаб, ҳамма ёқни ойнадай саришта қилиб юришибди.

И к р о м. Келин туширишдан муддао фақат шу эмас-ку, ойи, тушунсангиз-чи?

И қ б о л. Вақт кетиб қоляпти, ойинг ўргилсин, эртаиндин қиш келади, қиличинини кўтариб, яна келаси йилга қолиб кетадими бу гаплар.

И к р о м. У ёқ-бу ёғини қўйинглар. Кечаги — энг кейинги учрашув нима билан тугади? Нима дединг қизга?

И л ҳ о м. Нима дер эдим. У билан энди биринчи марта учрашувим бўлса... Шаҳарнинг қайси томонида туришларини сўрадим.

Н о р ж о н б у в и. Бундоқ кўнглига қўл солиб кўрмадингми?

И л ҳ о м. Кўрдим. Яна уч йил ўқиши керак экан... Медицина...

И қ б о л. Йўлинг очилмади-очилмади-да. Аканг-даккина бўлсанг нима бўларди, вой шўрм.

Р а й ҳ о н (*кирган бўлади*). Акалари нима каромат кўрсатган экан?

Н о р ж о н б у в и. Бошингизни айлантириб ташлаганмиди, ишқилиб. Олиб чиқиб ўқиб бсрсинми ёзган хатларингизни? Оқ-воҳларингиздан қоғозлар қорайиб кетган-ку.

Р а й ҳ о н. Қўйсангиз-чи, амма. Бу кишингиз ҳам роса лапашанг эдилар, ўзим инсоф қилганман.

И к р о м. Ҳозир шу гапнинг хонаси эмас-ку, Райҳон буви!

И л ҳ о м. Хўш, бу бозор тамом бўладими ўзи? Нима қил дейсизлар?

И к р о м. Гап бундай, йигит. Тоғларда геолог бўлиб ишласак ҳам, баланд-пасти биладиган одамлардан-миз. Бу таклифларнинг ҳаммаси — сени азбаройи севганимиздан, нима десак экан, сенинг тақдирингга бефарқ қарамаганимиздан...

И л ҳ о м. Раҳмат, қариндошлар. Биламан, ҳамма гапларингиз юракдан, самимий. Аммо бу гапларнинг битта лекини бор...

И қ б о л. Айт, эшитайлик

И л ҳ о м. Ҳозир жаҳон ядро фанида энг долзарб проблемалардан бири...

И к р о м. Яна илм...

Н о р ж о н б у в и (*тутақиб*). Ядронгни бошимга ураманми, қанақа боласан ўзинг. Эру хотин деган гаплар бор-ку дунёда... Ота-бувадан қолган...

И л ҳ о м. Бор. Лекин одам уйлангунга қадар кимдир бўла олиши керакми? Биров бир ҳунар бошини тутади, биров бир касбга интилади, биров фан ёки санъатда... Маркс айтиб қўйибди-ку, ахир, машаққатсиз фан чўққисига чиқиб бўлмайди деб.

И қ б о л. Очингдан ўлиб кетмассан, бола, шу маъмурчилик замонида.

И л ҳ о м. Маъмурчилик замонни кемириб ётиб, бемалол яшаш бахт эмас. Бахт ана шу фаровонлик оқимига ўз ҳиссангни қўша билишда.

Н о р ж о н б у в и. Ана сенга гап... Айлантирма, аммаси тасаддуқ, ё бирорта кўз тагига олиб қўйганинг борми, уялма, айтавер.

И қ б о л. Бўлса айтарди-да. Гап чиқмайди-ку бунингиздан.

И к р о м. Гап-ку чиқяпти, иш йўқ.

И л ҳ о м. Нега йўқ! Бор! Лекин қачон, қаерда, қандай қилиб! Бу — муаммо. Вақт-соати етганда, муҳаббат ўзи вулқондай отилади-чиқади, *(хаёл суриб.)* у менинг бағримда яширин... Кўнглимдаги гўзал... Кўнглим осмонида парвоз этган бахт... *(Куйлайди.)*

Не учун ёнимда йўқсан, эй гўзал,
Сен юракда лахча чўғсан, эй гўзал.
Бунча ҳижрон имтиҳони не учун,
Жисмим ичра сен тўлиқсан, эй гўзал,
Мен учун мангу қўшиқсан, эй гўзал.

Ким тушунгай дилда севгим розини!
Ким кўтаргай менча тақдир нозини,
Бир эшитсанг-чи бу кўнглим созини,
Менга жондин ҳам улуғсан, эй гўзал.
Мен учун мангу қўшиқсан, эй гўзал.

Р а й ҳ о н. Сал пастроқ тушинг, Илҳомжон. Яна гапни чалгитяпсиз.

И қ б о л. Қани ўша гўзалинг! Бўлса — айт, бўлма-са — айтганимизга кўн. Бирорта жибилажибон буни жинни қилиб кетган. Қулоғига гап кирмайди.

И к р о м. Ким экан у?

И қ б о л. Э, ота-онасининг тайиниям йўқ, бирорта расвойи жаҳон бўлса керак-да. Очиғини айтолмаяпти-ку.

Р а й ҳ о н. Билмасдан ёмонламанг бировни, ойи.

И к р о м. Яхши бўлса, ола қолсин.

И қ б о л. Йўқ! Бу гапни бир айтдинг, иккинчи айтма. Мен тирик эканман, бу гап бўлмайди.

И к р о м. Нега?

И қ б о л. Нега? Нега? Детдомдан чиққанми, қаровсизми бир нарса бўлса... Тўй юбораман десанг, кимни-кига юборишни билмасанг. Бундан ортиқ шармандалик борми?

И л ҳ о м (*Ўзига келиб*). Ана, шунақа гаплар, ака... Азиз онажоним, аммажоним, холажоним, келинойигинам, қандоқ яхши одамларсизлар. Меҳрибонларим, жигарларим...

Ширин бир энтикиш билан шеър ўқийди.

И л ҳ о м

Менинг вафоли ёрим
 Жононаликда машҳур,
Қалбим ўшал санамга
 Кошоналикда машҳур.
Зулфин домига маҳкам
 Илинди мурғи кўнгил,
Лаб узра холи ёрнинг
 Якдоналикда машҳур.
Сармаст вужуду ақлим
 Ҳар лаҳза васлини истаб,
Айб этмангиз, гар бўлсам
 Девоналикда машҳур.

И қ б о л. Бу гапинг бошқа гап, болагинам. Тўйни шу ёздан қолдирсам кўзим очиқ кетади, буниям библиб қўй.

И л ҳ о м. Биламан, ойи. Хаёлингиз чиройлик. Тўй! Менинг тўйим, менинг бахтим.

Н о р ж о н б у в и. Ҳа-да. Орзу-ҳавас, ҳовли тўла одам, карнай-сурнай...

И к р о м. Қуда-анда, келин чорлар, куёв чақириқ... ўзи бўладими, акаси.

Н о р ж о н б у в и. Бир йил ўтар-ўтмай, бешик тўйи... инга-инга... аллаё-алла...

И қ б о л. Қачон етаман ўша кунга, қачон бирим икки бўлади, ёронлар-эй!.. (*Ўзича тасаввур қилиб, куйлайди.*)

Келингинам, хуш келибсан,
Қадамларингдан ўргилай.
Узун сочингдан, қошлари —
Қаламларингдан ўргилай.
Нақш олмадек юзи тарам,
Тарамларингдан ўргилай.
Иzzатларинг, ҳурматларинг,
Карамларингдан ўргилай.
Таъзим қилиб юришларинг,
Бўйларингдан ўргилайин.
Ҳовли-жойимга зеб берган —
Тўйларингдан ўргилайин.
«Ойижон» деган тилларингдан
ўргилайин!

И л ҳ о м (*хуноби ошиб*). Уйланадиган сизларми, менми?

И к р о м. Сен нодон...

И л ҳ о м. Унда ўзимга қўйиб беринглар... Фақат бу йил эмас.

И қ б о л. Қачон! Ё маҳаллага чиқиб айта қол: уйланадиган ҳолатим йўқ деб! Вой, мен ўлмасам!.. Қўшниларнинг кўзига кўринмайдиган бўлиб кетганман. Чиқдим, аридай талашади: «Ўғлингизни нега уйламаяпсиз?» «Ҳеч ким қизини бермаяптими?..»

И л ҳ о м. Парво қилманг, ойи. Муҳаббат олами бепоён. Унинг чексиз самоватида катта-кичик юлдузлар изма-из, муттасил ёнаверади.

И қ б о л. Нима деяпти ўзи?

Р а й ҳ о н. Салгина пастроқ тушинг, қайнижон.

Н о р ж о н б у в и. Юлдузи юлдузимга тўғри келадигани керак деяпти-да, аммаси ўргилсин.

Телефон жиринглайди. Илҳом тез бориб трубкани олади.

И л ҳ о м. Алло.. Ҳа, мен. Роҳатой... Салом. Қаердан билдингиз телефонимиз номерини? Нима деяп-

сиз? Нега? Кимдан чиқди бу гап?! (*Трубкини шахт билан жойига қўяди.*) Лаборанткамиз... Мен бориб келишим керак.

И қ б о л. Ана, айтмадимми бунинг бошини яна биронтаси айлантирган деб. Роҳатой бўлмаёй ўлғир, шайтон. Уялмай, телефон қилишини қаранг-а...

Н о р ж о н б у в и. Хиринг-хиринг кулгандай ҳам бўлди, жувонмарг.

Р а й ҳ о н. Нега бировнинг боласини бекордан-бекорга қарғайсизлар. Инсоф борми ўзи сизларда?!

И қ б о л. Қарғаш кам. Баттар қилиш керак.

Р а й ҳ о н. Мен ошдан хабар олай. Илҳомжом, қаёққа отланыпсиз, мунча чопқиллаб?

И л ҳ о м. Мен... ҳозир.

Апил-тапил чиқмоқчи бўлаётганида, эшикдан ўзида йўқ хурсанд қиёфада, шошган-ҳовлиққан Т о ж и х о л а кириб келади.

Т о ж и х о л а. Чарчадим-эй, сув беринглар. Ҳозир кўриб келаётган қизим — ҳаммасидан аъло. Агар шуниям кўндиролмасанг, ўзингдан кўр, жиян. Оёгимда оёқ қолмади.

Илҳом кескин тўхтаб қолади.

И қ б о л. Нима тўхтама келдингиз, опа?

Т о ж и х о л а. Эртага анҳор бўйидаги хиёбонга олиб чиқадиган бўлишди қизларини.

И к р о м. Ким экан, қанақа одамлар экан?

Т о ж и х о л а. Қизмисан, қиз. Суқсурдай, ҳусни бир дунё, ақли бир жаҳон. Вой, шарму ҳаё билан боқишлари... Кулганда кулгичлари, қошлари қийғочлари. (*Ниҳоятда мамнунлик билан ўз хурсандлигини ифодалаб, куйлайди.*)

Толма беллик,

Олма юзлик,

Гўзал қизни кўриб келдим.
Қоши қийғоч,
Кўзи сузук,
Ёнида ўлтириб келдим.
Боғда пишган анормидир,
Тўлиб оққан анҳормидир,
Бундан ортиқ ёр бормидир,
Ширин суҳбат қуриб келдим.
Барно ўзи, раъно ўзи,
Хушқомату доно ўзи,
Бошдан-оёқ маъно ўзи,
Дунё завқин суриб келдим.
Жиянгинам, кулди бахтинг,
Шу қиз билан бўлур аҳдинг,
Қўлингдасиз ушбу нақдинг,
Уйингни тўлдириб келдим.

И қ б о л. Мана шуниси — охиргиси бўлади, бола.

Т о ж и х о л а. Институтни битираётган экан. Битиргандан кейин, газет ёзадиган идорада мухбир бўлиб ишлар эмиш.

И к р о м. Журналист денг.

Т о ж и х о л а. Ҳа, ана ўшандан, тилим келишмаяпти.

И к р о м. Умри командировкада ўтиб кетадиган келин бўлар экан-да, ойи, майлими?

Т о ж и х о л а (*тушунолмай*). Йўқ, командир эмас, идорада ишлайдиган.

И қ б о л. Менга деса ернинг тагида ишламайдими, келин бўлса бўлгани. Фақат кўчадан келадигани керак эмас.

И к р о м. Раҳмат ойи. Мана буни ҳақиқий юксак онг деса бўлади.

И л ҳ о м. Демак, эртага энг сўнгги бор учрашув! (*Узича.*) Жонга тегиб кетди. Йўлини қилиб, бундан ҳам қутула олсам, вақтни яна бир йилгина чўзиб

тура олсам, эди... Яна ғалва, яна азоб, яна ташвиш...
(*Бир оз хаёлға толиб, кейин мойиллик билан.*) Бўлди!
Айтганларингизга юраман. (*Ўзича.*) Буниси энг сўнг-
гиси бўлади... Қутулдимми энди. Бир озгина тинч қў-
йинглар, илтимос.

И қ б о л (*хурсанд*). Ана энди ишинг юришади, на-
сиб бўлса. Юракдан чиқариб гапирялсан, болагинам.

Н о р ж о н б у в и. Майли, яна бир марта чамалаб
кўрсин ўзича. Тиқилинч қилаверманглар. Уфф, дими-
киб кетдим.

Р а й ҳ о н (*кириб*). Ош айвонда мунтазир, марҳа-
мат қилинглр.... Илҳомжон.

Ҳаммалари чиқа бошлайди.

И л ҳ о м (*Икромга*). Ака, сиз қолинг. Гап бор...

Ака-ука қолишади.

П а р д а

ИККИНЧИ КҮРИНИШ

Анҳор бўйдаги хиёбон. И л ҳ о м қизни кутмоқда. Қиз би-
лан йигит томонидан келган қ а р и н д о ш л а р ҳам шу агрофда.
Улар ҳар жой-ҳар жойга бекиниб, бу ғалати учрашувни куза-
тишмоқчи.

И л ҳ о м. Ҳозир яна биттаси келади бу қўлбола
учрашувга. Мендан ҳам ана буларга (*Теваракка ишо-
ра қилиб.*) зарурроқ бўлиб қоляпти бу уйланиш. Фа-
қат онамни кўзим қиймайди-да, ранжитгим келмай-
ди. Орзу-ҳавас деб жонини фидо қилади меҳрибоним.
Лекин бугун бу заҳматларга нуқта қўймоқ керак!
Бечора, соддадил қизлар... Учрашув деса келавери-

шади. Ким билан? Нима учун? Бу томони қизиқтирмайди уларни. Орзу-ҳавас қурбонлари. Келиб қолса, яна нима дейман, бегона бир одамга? Яна нимадан бошлайман гапни? Гапиравериб, гаплар ҳам тамом бўлиб кетди. *(Куйлайди.)*

Ўйнатиб қош-кўзларини,
Уйлаб айтар сўзларини,
Кўз-кўз қилиб ўзларини
Келар ҳозир яна бири.

Ё уялиб ҳаё билан,
Кўз қирида имо билан,
Қўлларида хино билан
Келар ҳозир яна бири.

Ё кулиб, ё қовоқ солиб,
Турли хаёл, ўйга толиб,
Балки бўлмоқ учун голиб
Келар ҳозир яна бири.

Очиқ кўнгил, яхши қизлар,
Тасодифдан севги излар,
Наҳот, бунча соддасизлар,
Келар ҳозир яна бири.

Келаётир, ана, бири!

Қ и з кўринади. Уялиб, бир-бир босиб, соч учларини ўйнаб,
гўё нима қиларини билмай, қилпиллаб.

И л ҳ о м. Салом.

Қ и з. Кутаётган киши сизмисиз? Салом.

И л ҳ о м. Кечирасиз, исмингиз?

Қ и з *(қўлини узатиб)*. Лаълихон.

И л ҳ о м. Лаълихон? *(Ўзича.)* Мен бошқачароқ эшитган эдим, шекилли. Утиринг, марҳамат.

Лаълихон. Раҳмат. (*Ўтиради.*) Уф, ёндираман дейди-я.

Илҳом. Лаббай?

Лаълихон. Иссиқни айтаман.

Илҳом. Ҳа. Офтобда тухум пиширса бўлади. Не-ча градус бор, сизнингча?

Лаълихон. Ўттиз беш бўлса борки, кам эмас. Исмингиз нимайди?

Илҳом. Мен... Илҳомман... Илҳом!

Лаълихон. Эшитдим. Бошқасиз деярганим йўқ-ку.

Илҳом (*гап тополмай*). Ҳиндистондан келтирилган қуш роса сайрайди-да, жонивор, эшитганми-сиз?

Лаълихон. Эшитганман. Ҳунари шу бўлгандан кейин, сайрайди-да.

Илҳом. «Пахтакор»га тушиб турасизми?

Лаълихон. Телевизорда кўрамиз.

Илҳом. Яхши. Зериктириб қўймаяпманми сизни?

Лаълихон. Қизиқсиз-а, энди келдим.

Илҳом. Мен эса бир йилдан буён шу ерда ўтиргандайман.

Лаълихон. Унда роса қийналибсиз-да.

Илҳом. Йўқ, йўқ. Унақа ўйламанг. Кутишнинг ҳар бир дақиқаси бир йилдай бўлди, демоқчи эдим. Айтмоқчи... (*Пауза.*)

Лаълихон. Гапиринг, жимиб қолдингиз?

Илҳом (*гап тополмай*). Сизларнинг маҳалла кўчасидан эски трамвай изи олиб ташландими? Шунақароқ эшитган эдим.

Лаълихон. Билар экансиз-да? Кўчамиздан ўтганларингизда мени кўрармидингиз?

Илҳом. Уша томонларда битта ўртоғим туради. Ғалати йигит. Ош деса ўзини томдан ташлайди. Биз уни масхара қилиб: агар текин бўлса, михниям кап-

палаб ейшдан қайтмайди, деб ҳазиллашамиз. (*Кулишади.*)

То ж и х о л а (*дарахт панасидан, қониқиш билан*). Хайрият, гаплари қовушяпти, келин.

Р а й ҳ о н. Насиб бўлса илинади, хола.

Қ и з т о м о н д а н а ё л (*панадан*). Ландовурроқми дейман анови йигит. Ланжлигини...

И к к и н ч и а ё л. Вой, қизлик вақтларим эсимга тушиб, баданим жимирлаб кетяпти.

Б и р и н ч и а ё л. Ўл, ҳалигача қитиғинг босилмаса.

Л а ъ л и х о н (*уларни эшитмай*). Сизларнинг маҳалладаям бордир ўшанақаси. Аввал ўзингга боқ, кейин ногора қоқ,— бўлмасин тағин.

И л ҳ о м. Хаҳ, гапга нўноқлигим қурсин. Сизни хафа қилиб қўйдим, шекилли. Кечкида ўқийсиз, деб эшитдим.

Л а ъ л и х о н. Йўқ, сиртдан. Кечалари ёлғиз юришни ёқтирмайман, гап қилишади.

И л ҳ о м. Чиройли экансиз... Мевали дарахтга тош отишади-да.

Л а ъ л и х о н. Маҳалламизда Сайфи сўтак деган хўппа семиз бир йигит бор — фақат ўша ўтган-қайтганимда тиним бермайдиган. Жинимдан ҳам ёмон кўраман.

И л ҳ о м. Севиб қолган бўлса, нега йўқ дейсиз. Қийнаманг-да, бечорани.

Л а ъ л и х о н. Вой, ановиларни... Севадиган бўлса одам қўйсин-да, сизга ўхшаб.

И л ҳ о м. Жинимдан ҳам ёмон кўраман дейсизу, яна одам қўйсин дейсиз. Бу қанақаси бўлди?

Л а ъ л и х о н. Э-э, ҳозир кўпчилик шунга ружу қилган... Рўзгор тутса, маълумоти бўлса — бўлгани. У ёғи бир гап бўлар-кетар...

И л ҳ о м. Маълумот денг?

Л а ъ л и х о н. Ҳа, маълумот... Нима, ёмонми?

Қиз томондан аёл. Ана, маълумотини суриштиряпти, бало қизимиз.

Иккинчи аёл. Сал сўхтаси совуқроқми дейман ановининг...

Биринчи аёл. Сўхтасини бошга урасизми, эгачи, топар-тутарликкина бўлса — ўша керак-да қиз ўлгурга.

Илҳом. Нега ёмон бўлсин! Мана мен олий маълумотлиман. Яқинда кандидатлик ҳимоя қилмоқчиман...

Лаълихон. Кандидат! Амакимнинг катта ўғиллариям яқинда кандидат бўлдилар. Ҳозир гастрономда мудир бўлиб ишлаяптилар.

Илҳом. Мана буниси жуда ғалати гап! Омад деганлари шу бўлса керак. Нима дейсиз, Лаълихон?

Лаълихон. Ҳамма ишда омад керак, дейдилар амаким. Омадли одам деворни минса, девор от бўлиб чопар эмиш, омадсиз одам отга минсаям оти девор бўлиб қотиб тураверармиш.

Илҳом. Тўғри айтасиз, Лаълихон. Кеча бир илмий мақолани ўқиган эдим... (Чеккароққа ўтиб, ўзича.) Ҳозир бирор мужмал илмий гап билан бошини ғовлатиб юбораман... Жонига тегиб жўнаб қолади.

Лаълихон. Хўш, хўш, нима дейилган экан ўша илмий мақолада?

Тожиқола (панадан). Гапни лағмондай чўзиб ўтирган билан бўладими... Мундоғ соч-почини силайди-да йигит деган. Бўшгина-баёвгина жиянгинам-эй.

Райҳон. Биринчи кундан-а? Кейин, сочи бўлса силайди-да.

Илҳом. Агар осмондан туриб, ернинг маълум бир районини, дейлик, тоғлиқ бир заминни кинофотога олинса ва шу ерни ўша нуқтадан туриб яна ўн йилдан кейин суратга олинса ва бу иш шу зайлда йигирма миллион йил муттасил давом эттирилса — бир суткалик кинофильм пайдо бўлиб, Ер шари юза-

сининг худди океан сатҳидай жуда тез ҳаракатланиб туриш манзарасини кўрар эдик: яъни тоғлар нураётган, дарёлар йўлини ўзгартираётган, денгизлар қуриётган ёки пайдо бўлаётган ва бошқа-бошқа... Чунки йигирма миллион йиллик ҳаёт бир суткага ихчамлашган бўлади,— дейилади ўша илмий мақолада.

Илҳом бирдан жўшқинланиб гапиришидан икки томон вакиллари ҳам ҳайратга тушади. Лаълихон ҳам диққат билан тинглайди.

Қ и з т о м о н а ё л. Ёпирай, шоир-поирми дейман, тўғри одамга ўхшамайди.

И к к и н ч и а ё л. Шу туришида жиндаккина мўйлови бўлса, Чарли Чаплин деган қизиқчининг ўзи бўлар экан-қўяр экан.

Т о ж и х о л а. Бопла, жиян, бопла. Оғзи очилиб қолди қиз ўлгирнинг.

Р а й ҳ о н (*мамнун*). Аста-аста-да, хола.

Л а ʼ л и х о н. Йигирма миллион йил дейсизми, унда тирик жон қолар эканми?

И л ҳ о м. Ўшанда ҳам одамизод бўлиши мумкин. Бўлмаганда ҳам ўша гап ўша гаплигича қолаверади.

Л а ʼ л и х о н. Майли, қолса — қолаверсин... Мени чақиртирган экансиз? Қўлоғим сизда.

И л ҳ о м. Чақиртирганим йўқ. Биз учраштириляпмиз, холос. Уч-раш-тири-ла-яп-миз. Муддао сизга аниқми?

Л а ʼ л и х о н (*гўлликка солиб*). Ўзингиз биласиз, нима десангиз шу... Қайдам...

И л ҳ о м. Мен сизга маъқул келдимми?

Л а ʼ л и х о н. Вой, гапингизни... Энди кўряпману...

И л ҳ о м. Мен ўртада катта муҳаббат бўлмагунча, икки тақдирнинг бир-бирига чамбарчас боғланиши қийин, деб ҳисоблайман. Сиз-чи?

Лаълихон. Нима десангиз шу.

Илҳом. Фикрингизни билмоқчиман?

Лаълихон. Фикрим... (Гўлликка солиб.) Отаналаримиз биз ношуд гўдакчаларга нотўғри йўл кўрсатмасалар керак, деб ўйлайман.

Илҳом. Мен муҳаббат масаласини қўяяпман, муҳаббат масаласини!

Тожиҳола (пакадан). Ана энди бир-бири билан очилиб-сочилиб гаплашяпти.

Райҳон (қувнаб). Тўйнинг масаласига ўтиб кетди буларингиз. Жон деб туришган экан.

Тожиҳола. Райҳон, келиннинг бўй-бастига нечанчи пальто тўғри келар экан? Бир чамалаб кўр-чи?

Райҳон. Шу иссиқда пальтога бало борми, хола.

Тожиҳола. Магазинчини ака, эчкисини така деб прилавканинг тагидан муносибини топтиргунча вақт ўтади-да, келин.

Райҳон. Ака-акангизни бошига урадим, шапкаси билан тўлашингиз керак.

Қиз томон аёл. Мунча қўлини пахса қилиб гапирмаса.

Иккинчи аёл. Еру кўкка ишонмаяпти.

Бу аснода йигит билан қиз кўп фикрларни ўзлари учун ойдинлаштириб олишган бўлади. Лекин уларнинг суҳбати томошабинга эшитилмайди.

Лаълихон. Вой, шундай гапиряпсизки, гўё мен сизни мажбур қиляпман, тавба...

Илҳом. Ҳамма фожиа мана шунда, Лаълихон. Сиз учун ҳамма нарса баробар, Сайфи сўтак чақиртирсаям кетаверасиз, мен чақиртирсам ҳам келаверасиз. Севибми, севилмайми — турмуш қурилса бўлгани... Бу ёғининг аҳамияти йўқ.

Лаълихон. Худди шу гапларни ўн баробар қилиб, мен сизга қайтаришим мумкин.

И л ҳ о м. Сиз ё ўта соддасиз, ёки думбулсиз.
Л а ъ л и х о н. Хўш, сиз ўзингиз нега келдингиз
бу ерга?

И л ҳ о м. Онамни қиёлмадим. Юраклари чатоқ.
Л а ъ л и х о н. Эркатой. Тантиқ.

И л ҳ о м. Менку галга солиш учун — шу ишни қи-
лишга мажбурман... Сиз бўлсангиз, юр, биров билан
учраштирамиз десалар, йўргалаб келаверасиз.

Қ и з с а п ч и б ўрнидан туради, йиғлаб юборади, югуриб чиқади.

И л ҳ о м. Лаълихон, қаёққа?! *(Орқасидан югу-
ради.)*

Бу можародан ҳайратга тушган икки томон вакиллари
пана-панадан чиқиб, бир-бирларига рўбарў бўладилар. Ноқулай
бир ҳолат. Нимадан гап бошлашни билмай, бир-бирларига дарға-
заб тикиладилар.

Қ и з т о м о н а ё л. Нима қилиб қўйди арзанда-
нгиз, қиз болани қон қақшатиб?

Т о ж и х о л а. Айланай, олдин билинг, кейин га-
пиринг. Қиз бола-да, ноз қилаётгандир.

И к к и н ч и а ё л. Йўқ, номаъқул гап айтди уни-
нгиз. Пешонаси тиришиб, кўзлари бежо бўлиб тури-
шидан билувдим.

Б и р и н ч и а ё л. Нимасини уйлантирасиз ўша
латтангизни... шалвираган.

Т о ж и х о л а. Оғзингизга қараб гапиринг, айла-
най. Менинг жияним ядрога ўқийди. Ҳар қизлар бор-
ки орқасидан эргашади...

И к к и н ч и а ё л. Қўлидан келмаса, нима қилади
йиғлатиб?

Т о ж и х о л а. Нима қўлидан келмас экан?

Б и р и н ч и а ё л. Гапларининг музлигини... Сара-
тонда этни жунжиктиради.

Т о ж и х о л а. Уша сочи сичқоннинг думидай қизингизни ҳадеб фаришта қилаверманг. Совуқлик ўзидан ўтди.

И к к и н ч и а ё л. Алам қилмай ўлсин, ўша дум-думалоғингиз нима бўпти.

Р а й ҳ о н. Нега дум-думалоқ бўлар экан. Дўмбоқ денг.

Б и р и н ч и а ё л. Дўмбоқ эмиш... Йигирма еттига кирибди-ю, уйланмаган. Ҳеч ким қизини бермаган, одамлар ҳам билади.

Т о ж и х о л а. Одамлар қизингизнинг опасиниям билади. Бегона бир йигитнинг этагидан тутиб, қайси бир шаҳарга қочиб кетганини.

И к к и н ч и а ё л. Қочса қочибди-да, яхши кўрган-дан кейин. Бир йилдан кейин меҳмон бўлиб келди-ку қўчқордай ўғилчаси билан.

Р а й ҳ о н. Вой, мақтанишларини...

Т о ж и х о л а. Қўйинг бемаъни гапларингизни. Ора очиқ сизлар билан...

Б и р и н ч и а ё л. Эшитганмиз етти эшикка бош уриб борганларингизни. Бизаниям кўзимиз учиб тургани йўқ эди.

Р а й ҳ о н. Истасангиз шу: танлаб оламиз. Кўча тўла қиз.

И к к и н ч и а ё л. Олинг, ташлаб қўйибди.

Т о ж и х о л а.

Кўча тўла алвон қиз,

Бир-биридан полвон қиз.

Р а й ҳ о н

Бир-биридан шўх, барно,
Бир-биридан чаққон қиз.

Б и р и н ч и а ё л

Кечикмай, тез боринглар,
Бир-биридан арзон қиз.

Иккинчи аёл

Ўғлингизни танлагай
Балки бирон нодон қиз.

Т о ж и х о л а. Кетдик, Райҳон, садқайи гап кетсин булар.

Б и р и н ч и а ё л. Садқайи одам кетинг. Иккинчи тилга олманг бизларни.

Т о ж и х о л а. Зор қолувдик. Елкамизнинг чуқури кўрсин!

Ғолибона юриш билан икки томонга чиқа бошлайдилар. Шу пайт Лаълихоннинг қўлидан етаклаб, хандон уриб кулишиб, Илҳом киради. Булар яна ўзларини четга — ўз ўринларига олишади. Йигит билан қиз қотиб-қотиб кулишади.

Л а ъ л и х о н. Шу гапни барвақтроқ очиқ-ойдин айтсангиз бир нарса бўлармиди?

И л ҳ о м. Ўзингиз-чи? Ўзингиз дангал айта қолсангиз нима бўларди, Лаълихон?

Қ и з. Ойша денг. Ўз отим бор. Жавобингизни бериб юбориш учун шунақа қилган эдим.

И л ҳ о м. Лаълихон, кечирасиз, Ойшахон, демак, келишдикми?

О й ш а. Келишдик.. Ранжитган бўлсам, кечирасиз.

И л ҳ о м. Сиз кечиринг.

О й ш а. Ҳечқиси йўқ. Иккаламиз ҳам бир хил ўйлаган эканмиз.

И л ҳ о м. Дардимиз бир хил экану...

Д у э т

И л ҳ о м

Бир хил экан дардимиз,
Ўхшаш экан шартимиз,

Билмай бир-биримизни,
Уйлаб тақдиримизни,
Қаранг, қанча ёндик биз,
Ахийри қувондик биз,
Ха-ха-ха-ха-ха!

О й ш а

Биз тил топшидик аранг,
Гап-сўз ўтди ранг-баранг.
Бир-биримиз синадик,
Гоҳ жеркиб, гоҳ сийладик,
Ҳақ ўрнини топгунча,
Ўртандик анча-мунча,
Ха-ха-ха-ха-ха!

И л ҳ о м

Чин муҳаббат бор бўлсин,
Севганингиз ёр бўлсин,
Ғоят қувноқ экансиз,
Қалби қайноқ экансиз,
Бир хил чиқди режамиз,
Шод бўлмайлик нега биз?
Ха-ха-ха-ха-ха!

О й ш а

Юрак-юракка кўзгу,
Севги муқаддас туйғу.
У дилдаги чашмадир,
Инсон умрин яшнатур.
Севгига йўқдир фармон,
Ғовлардан ўтгай омон.
Ха-ха-ха-ха-ха!

О й ш а. Нега шу гапларни бошданоқ ҳал қилиб қўя қолмаймиз.

И л ҳ о м. Демак, келаси сафар учрашувимиз яна шу ерда.

О й ш а. Истасангиз шу ерда, бошқа ер десангиз ўша ерда.

И л ҳ о м. Раҳмат. Яхшиси, шу ерда.

О й ш а. Келишдик. Қўлни беринг.

И л ҳ о м (қўлини маҳкам қисиб). Кечикмайсиз, илтимос.

Қувноқ кайфиятда бирга чиқадилар. Бу гаплардан ҳайратга тушган икки томон вакиллари икки ёндан чиқиб, бир-бирларига тавозе ва ҳижолат билан эгиладилар.

Т о ж и х о л а. Кечирасизлар, айланайлар, биздан ўтди.

Р а й ҳ о н. Шошқалоқлик қилиб қўйдик.

• Б и р и н ч и а ё л. Биздан ўтди, эгачи, валдирамай тилим кесилсин.

И к к и н ч и а ё л. Бир-бирларига муносиблигини. Оқ гулга қизил гул пайваста бўлиб кетгандай.

Т о ж и х о л а. Бирам ширин, бирам чиройли гаплашдиларки, худди Фарҳоду Ширин, Лайлию Мажнун.

Р а й ҳ о н. Қудажон, чарчаб қолдингизлар, мана бу ергинага ўтиринглар.

Б и р и н ч и а ё л. Ўзингиз ҳам тикка оёқда қолдингиз-да.

Т о ж и х о л а. Қанча хурсанд бўлсак, ярашади, айланайлар. Бир давра тузсанглар, ўйнаворишдан ҳам қайтмайман.

И к к и н ч и а ё л. Бу хурсандчиликка ўйнайсиз энди. Ўзи бўладими.

Т о ж и х о л а. Хижолатдан ҳалиям терлаб кетяпман. Яна бир марта кечирим сўраймиз, айланайлар.

Р а й ҳ о н. Шундай ажойиб қудаларни хафа қилиб ўтирибсиз-да, Тожихола.

Т о ж и х о л а. Асли сен ўлгурдан ўтди, ҳадеб тилимни қайратавердинг.

Р а й ҳ о н. Менга ағдаришларини қаранг, шошмайлик, аста-аста дедим-ку.

Б и р и н ч и а ё л. Дилжираликни қўйинглар.

Бир-бирларини даврага тортадилар.

Т о ж и х о л а (*даврага тушиб, рақс бошлайди*).

Ҳой, қудажон, ялқов бўлманг,
Бўшанг бўлманг, анқов бўлманг,
Қўшиқ айтинг, соқов бўлманг,
Бир йўрғаланг даврамизда.

Б и р и н ч и а ё л
(*Даврага кириб*)

Ойна кўлнинг ғози бўлар,
Ғозининг овози бўлар,
Қизи борнинг нози бўлар,
Сиз йўрғаланг даврамизда.

Т о ж и х о л а

Менинг ўғлим чаққон бола,
Кўксига гул таққан бола,
Қизингизга ёққан бола,
Сиз йўрғаланг даврамизда.

И к к и н ч и а ё л

Менинг қизим — барно қизим,
Не йигитлар шайдо қизим,
Уйингизда аъло қизим,
Сиз йўрғаланг даврамизда.

Т о ж и х о л а

Бугун сизни терлатаман,
Келинимга тергатаман,
Келингинам ўғил турса,
Бешигини тебратаман.

Р а й ҳ о н. Улманглар. Бор экансизлар-ку.

Хурсанд бир кайфиятда, бир-бирларига меҳрибонликлар кўр-
сатишади.

П а р д а

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Гўзал ўрмон, ям-яшил ўтлоқ манзараси. Гуллар ҳидидан муаттар, қушлар садосидан янграган музиқий олам. Тиниқ кўк-
да оппоқ булутлар... Ҳарир ҳавойи либосларда М а л и к а в а
унга интила-интила И л ҳ о м кўринадилар.

М а л и к а

Қаранг, қандоқ олам мусаффо!

И л ҳ о м

Сиздандир бу гўзаллик, сафо!

М а л и к а

Қулоқ солинг булбул куйига!

И л ҳ о м

Булбул чорлар севги тўйига!

М а л и к а

Гуллар юзин безамиш ханда!

И л ҳ о м

Улар сизга бўлмишлар банда!

М а л и к а

Сочларимни силайди шамол!

И л ҳ о м

Шамол сизга тилайди камол!

М а л и к а

Ирмоқларда ажиб тарона!

И л ҳ о м

Ташрифингиз бўлмиш баҳона!

М а л и к а

Бунча тиниқ ва мовийдир сув!

И л ҳ о м

Ҳуснингизга бўлмоқчи кўзгу!

М а л и к а

Кўм-кўк само кўркига қаранг!

И л ҳ о м

Либосингиз бермиш унга ранг!

М а л и к а

Эй, димоғим, гул ҳидига тўй!

И л ҳ о м

Зулфингиздан бунчалик хушбўй!

М а л и к а

Сўзларингиз наҳот бўлса рост?

И л ҳ о м

Бир шеър айтай, тингланг, илтимос!

М а л и к а

Майли, айтинг, эшитай, майли,
Ёдда қолсин бу ўрмон сайли!

И л ҳ о м
(шеър ўқийди)

Мен сенга оламнинг чиройин берай,
Фалакнинг юлдузин ва ойин берай,
Шу улкан коинот саройин берай,
Жаҳондаги етти мўъжизани ҳам,
Жонфизо жамийки мусиқани ҳам
Сенга ҳадея этай!
Само юлдузларин маржон қилиб
Йўлларингга терай,

Туннинг қора мушкин
Сочларингга қўшиб ўрай,
Офтобни эритиб
Еноғингга сурай,
Тоғлардаги виқор,
Дарёдаги шўхлик,
Дунёдаги бор гўзаллик ва улуғлик
Сенга бўлсин!
Ҳар неки буюрсанг,
Қўл кўксимда — хизматингда турай,
Бунинг эвазига
Биттагина кулиб боқсанг бас,
Бошқа ҳеч нарса керак эмас!

Улар бир-бирларига мафтун боқиб, севги тўла кўзлар билан тикиладилар. Икки ёш кўнгилда муҳаббат таронаси янграйди.

Д у э т

И л ҳ о м в а М а л и к а

Дилимда нури орзулар
Ўзингдандир, ўзингдандир.
Баҳорий сирли туйғулар
Сенинг ширин сўзингдандир.

Сенинг бирла саботим бор,
Учар бўлсам қанотим бор,
Сенинг бирла ҳаётим бор,
Кўзим нури кўзингдандир.

Дилим меҳринг билан равшан,
Дилим сеҳринг билан гулшан,
Ҳаётим бўлса гар шўх, шан,
Шарафли кундузингдандир.

Муҳаббат, эркимиз эзгу,
Кўнгил кўнгилгадир кўзгу,
Дилимга тушган ул ёғду
Сенинг бахт юлдузингдандир.

И л ҳ о м

Қалбим Маликаси, барно гўзалим,
Гўзаллар ичинда танҳо гўзалим.

Сени бир кўрдиму ўшал лаҳзадан
Қалбим тўлқинланур ширин ларзадан.

Мен ўшал лаҳзани унутмам асло,
Унгиму тушимда ўзингсан пайдо.

Сенсиз ҳаёт менга қадрин йўқотгай,
Сенсиз боғлар менга атрин йўқотгай.

Ёшлик, севинч, севги тўла муҳаббат дақиқалари. Чироқ аста-секин хиралаша бориб, ўчади. Янги саҳна намён бўлади. Таниш анҳор бўйдаги хиёбоннинг бир чеккасида Илҳом, Ойша ва Эргаш учрашуви.

И л ҳ о м. Гап ана шундай, азизлар. Менинг ўз севган қизим, ўз юлдузим бор. Фақат ҳозирча бу ерда эмас.

Э р г а ш. Қаерда?

И л ҳ о м. У само лочини. Халқаро линияда улкан самолётларни бошқаради... Менинг қалбу тасаввуримда у ана шундай тиниқ, абадий бир нур... Лекин унинг менга муносабати ҳали равшан эмас.

О й ш а. Ҳойнаҳой, дастлаб самолётда танишган бўлсаларингиз керак-да, ё бирор аэропортда?

И л ҳ о м. Йўқ, Лаълихон, кечирасиз... Ойшахон... йўқ... Москвада, Ленин кутубхонасида бўлажак диссертациямга оид материаллар билан танишар эдим.

Бир кун ҳурматли домлам уйларига таклиф қилиб қолдилар. Бордим. Домланинг қизлари эшикни очди. Қирдим. Қай кўз билан кўрайки, бу хонадонда бир гўзал меҳмон қиз ҳам ўтирар эди. «Ўзбекистонлик юртдошинг, учувчи қиз», деб таништирдилар. Устида атлас кўйлак, шўх қарашлар билан лов-лов ёниб ўрнидан турди. «Малика», деб қўл узатди. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, ўша пайтда мен нима деб саломлашдим, қайси стулга бориб ўтирдим, ўша оқшом нималар ҳақида гап борди — ҳали-ҳамон, ўлай агар, эслай олмайман. Ҳа, мен сеҳрланиб қолган эдим... Қисқаси, шоирлар айтгандай: «Ўша учрашувдан бошланди бу ҳол».

Э р г а ш. Ойшахон, аслида, биз ҳам ўша учрашувда олисдан бўлсаям қатнашсак бўлар экан.

О й ш а (кулиб). Унда сиз ҳам сеҳрланиб қолиб...

И л ҳ о м. Эргашжон, менга сиз ҳақингизда Лаълихон... Э, кечирасиз... Ойшахон ажиб бир завқу шавқ билан ҳикоя қилиб берганлар.

Эргаш. Нима можаролар бўляпти ўзи?

И л ҳ о м. Можаро шундаки, Эргашжон, биз бундан бир оз олдинроқ худди мана шу ерда Лаълихон билан учрашган эдик.

О й ш а. Ойша денг. Анови ясама исмни ўзим ўйлаб топганман.

Э р г а ш. Ҳа, қисман хабарим бор. Ойшахон бир нарсалар деган эдилар.

И л ҳ о м. Қизишманг. Бу ўринда совуққонлик ва бир-биримизга холис хизматимиз керак бўлади, дўстлар. Шундай қилайликки, сиз ҳам, кабоб ҳам куймасин.

О й ш а. Мен ўша учрашувда Лаълихон бўлиб келиб, йўқ ердаги таманноларни қилишга мажбур бўлганман. (Ҳаракат қилиб кўрсатади.)

И л ҳ о м. Кулиб юбормаганингизга ҳалиям ҳайронман.

О й ш а. Кейин кулдим-ку.

И л ҳ о м. Ҳақиқат қанча аччиқ бўлсаям, ошкора айтишим керакки, дўстлар, онамнинг юраклари бир оз чатоқ. Ранжитиб қўйишдан қўрқаман. Маликахон номзодларига қарши туришларида бир неча кулгили баҳоналари бор. У кишига келин ҳамиша осмонда, сафарда бўлса — ҳеч қанақа орзу-ҳавасли оила бўлиши мумкин эмас: невара-чевара, меҳмон-излом, кийим-кечак, борди-келди, иссиқ-совуқ дегандай...

О й ш а. Бизнинг ишимиз бундан ҳам беш баттар. Эргаш акам ирригация институтини бу йил тамомлаб, Қарши чўлларига — туғилган юртига жўнайдилар. Мен ҳам албатта боришим керак. Лекин отам билан онам... айниқса адам... Худо кўрсатмасин... Чунки мен яккаю ёлғиз қиз эмишман. Етмиш яшар чолга бажонидил узатишса узатишар-ку... алҳазар... аллақайси бир саҳро бағрига жўнатишлари мутлақо мумкин эмас... У кишича...

Э р г а ш. Баъзан ўйлаб-ўйлаб бу фикрларни ҳазм қилиб бўлмайди. Атом, электроника, космос асри бўлса-ю, одамлар ҳамон ўрта аср исканжасида.

И л ҳ о м. Жудаям умумлаштириб юборманг, Эргашжон. Одамлар эмас, айрим кишилар, холос.

Э р г а ш. Бу алоҳида муаммо. Хўш, бу ёғи нима бўлади?

О й ш а. Бу ёғи? Дадам бўлажак куёвларини кўрмоқчилар.

И л ҳ о м. Ажабланманг, Эргашжон. Бу орада мен вақтдан ютаман. Калькутта сафаридан Маликахон қайтишлари керак. Зора, хатим етган бўлса...

Э р г а ш. Шундан кўра, очиқчасини дангал айтиб қўя қолсак, биров бизни осармиди, отармиди?

О й ш а. Ҳамма гап шунда, ланжлигимизда, қатъият етишмайди.

И л ҳ о м. Йўқ. Биз бу билан севги тантанасини, севишган қалбларга ҳеч қанақа тўсиқ халақит берол-

маслигини яна бир марта намойиш қиламиз. Хайр.
Кўришгунча! (Чиқади.)

Ойша ва Эргаш бир-бирларига жўшқин муҳаббат туйғуси
билан боқишади. Ҳаё, ибо, меҳр ҳолати.

Ойша. Кўрдингизми, қандай самимий севги,
қандай вафодорлик!

Эргаш. Нима, менинг севгим бундан кам деб
ўйлайсизми? Асло! Бу шундай бир туйғулар уммони-
ки, ифодасига сўз тополмайман.

Д у э т

Э р г а ш в а О й ш а

Севгилим, қалбимдаги орзу ўзинг,
Бахт ўзинг, иқбол ўзинг, ёғду ўзинг.

Мен учун олам аро танҳо санам,
Ой ўзинг, кундуз ўзинг, гулрў ўзинг.

Зийнати оламни акс этган асил,
Чашмадек шаффоф, тиниқ кўзгу ўзинг.

Тоғ мисол кўксим баланддир сен билан,
Унда шўх жавлон этар оҳу ўзинг.

Сен ҳаётим, эътиборим, шуҳратим,
Бахт, умидим, дилрабо туйғу ўзинг.

Севгилим қалбимдаги орзу ўзинг,
Бахт ўзинг, иқбол ўзинг, ёғду ўзинг.

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Ойшалар хонадони. Субҳонқул Сухробович ширин бир кайфиятда хотини Сайқалхон билан зиёфат тараддудига берилган. Улар кимнидир кутишяпти. Дастурхонда ранго-ранг ноз-неъматлар. Вазаларда гуллар, музика, куй... Субҳонқул қувноқ кайфиятда, стол атрофидан мамнун айланиб, хотинига ҳазиллашиб куйлайди.

Ул дилбари ширин забон,
Дўндиққина, ғоздеккина.
Қилсам фидо йўлида жон
Ул шўх учун оздеккина.

Кўзда ёнар қўш юлдузи,
Чинни кабутардек ўзи.
Маст айлаган ҳар бир сўзи
Жон бахш этур создеккина.

Ёниб турар худди олов,
Бунча гўзал, бунча асов,
Жонларига жоним гаров —
Кўҳликкина нозликкина.

Сайқалхон. Вой-бў, ошириб юбордингиз-ку.
Субҳонқул. Бу — юрагимда ётган гапларнинг
мингдан бири!

Сайқалхон. Раҳмат... Шишалардан ҳам қўям-
ми, адаси?

Субхонқул. Қўйганда қандоқ. Чехнинг бил-
дурин қадаҳида арман коньяги ял-ял ёниб турса,
таассурот ўзгача бўлади, жонидан.

Сайқалхон. Бир оғиз сўзингиз, адажони.

Стол устида узун-қисқа, оқ-қизил шишалар тизилади. Суб-
хонқул бирини очиб, икки қадаҳга қуйиб, қадаҳларни кўтариб,
бирини ўзи, бирини Сайқалхонга узатиб такаллуф кўрсатади.

Сайқалхон. Ҳай, адаси, меҳмонлар келмас-
дан-а.

Субхонқул. Ўзимиз ҳам бир хилватгина сир-
лашмаганимизга анча бўлди-да, олинг энди, ойиси.

Сайқалхон. Йўқ, йўқ, мен кейин.

Субхонқул. Унда *(Қадаҳлардан бирини кўр-
сатиб.)* бунини нима қиламан?

Сайқалхон. Қуйдингизми, ичиб юбора қолинг,
аслида ичмай, сипо ўтирганиз маъқул эди-я.

Субхонқул *(қадаҳларни бир-бирига уришти-
риб, ниманидир эслаб хаҳолаб кулади)*. Мана бунини
эшитинг, хоним. Бир киши ресторанда ҳам, тўй-ҳа-
шамда ҳам, зиёфату ўтиришларда ҳам бир йўла икки
қадаҳга май тўлатиб ичаркан. Ҳайратланиб юрган
одамлар ахийри сўрашибди: Ҳар ичганда устма-уст
икки қадаҳдан кўтаришингизнинг сабаби нимада?

— Биттаси ўзим учун, биттаси олис бир шаҳарда-
ги жонажон оғайним учун, биз у билан умрбод шун-
дай аҳдлашганмиз,— дебди у. Икки йилча кейинроқ
ўша одам бир қадаҳдан ичишга тушиб қолибди. Ҳай-
ратланган кишилар яна сабабини сўрашибди:

— Нега бир қадаҳдан ичиб қолдингиз, анави
оғайнингиз оламдан ўтдиларми?

— Йўқ,— дебди ҳалиги одам,— оғайним соғ-сало-
мат юрибди. Фақат мен ўзим ичишни ташлаб юбор-
ганман.

Сайқалхон. Латифангиз ҳам бор бўлсин. Ҳо-
зир ичиш модадан қолган.

С у б ҳ о н қ у л. Э, модангдан ўргилдим. Мен буни салгина қизишиб олай, деган нозик бир маъно билан қиляпман. Мени, яъни Субҳонқул Суҳробович Тойлоқовни бирор одам бирор вақт мастона қийшайиб юрган қиёфада кўрган эканми? Агар ўшанақа чакки ишга берилганда, бу молу мулк, бу обрў-эътибор қаерда эди? Уйламасдан гапирасиз-да, ойиси.

С а й қ а л х о н. Бунча энди кўнглингизга ола қолмасангиз. Узр.

С у б ҳ о н қ у л. Мен бўлажак куёвимиз билан сирлашиб кўрай, кўнглига қўл солай, майлини, даражасини аниқлай — гап ана шунда.

С а й қ а л х о н. Ойшангиз уялиб, олиб келмаса-чи, қиз бола-да, ҳар қалай.

С у б ҳ о н қ у л. Уялмайди. Мен ўзим илтимос қилдим.

С а й қ а л х о н. Салобатингиз босиб, йигит бечорани доводиратиб қўйманг тагин.

С у б ҳ о н қ у л. Ҳозирги болалар довирамайди, онаси. У сен билан биз эдик. Қалай, тузукроқ эканми йигит. Аёллар нима дейишди, қизинг нима дейди?

С а й қ а л х о н. Нима дерди. Ёмон эмас...

С у б ҳ о н қ у л. Ёмон эмас деганинг нимаси. Ойшани биз ҳар қанақасига узатмаймиз-ку. Фақат сўққабош кампирнинг ўғли эканлиги сал чатоқроқ эканда, ўзимизга баробар келадигани бўлганда-ку...

С а й қ а л х о н. Ҳаммаям бир одам, нега ундоқ дейсиз?

С у б ҳ о н қ у л. Вижиллашингни қара-я... Катта бир тахта складнинг директори қаёқдаю сассиқ бир кампир қаёқда.

С а й қ а л х о н. Бунча ўзингизга бино қўяверманг. Аслида, хато қиляпсиз. Ойшангизни ўз севган йигитидан ажратиб, чакки қиляпсиз.

Субҳонқул. Анови ирригацияни битириб Қарши даштига кетадиганини айтасанми? У бўлмайди. Унда қизимиздан ажралиб қолардик.

Сайқалхон. Нега ажралиб қолар эканмиз, элга эл қўшилади, қариндош-уруғ ортади, ёмонми?

Субҳонқул. Ёмон! Калта ўйлайсан. Унда қизни нобуд қилар эдик. Қуриб кетмайдими ўша чўли биёбони. Уни-бунни қўй, бу йигит ким экан?

Сайқалхон. Химик эмиш.

Субҳонқул. Химик! Бу катта гап, онаси. Сен бу сўзнинг асл маъносини яхши тушунмайсан. Ҳозирги дунёнинг қоқ ярим муаммоси ана шу фан асоида тараққий этмоғи керак ва шундай бўляпти, десак ҳам бўлаверади.

Сайқалхон. Сиз тушуна қолинг. Менга қизим бахтли бўлиб кетса шуниси кифоя.

Субҳонқул. Бахт бу чексиз тушунча. Уни ҳар ким ўзича талқин қилади. Ҳалиги даштга бориб, чўлни бўстон қиламан деб санқиб юрадиган ҳам ўз ишини бахт деб билади...

Эшик қўнғироғи жиринглайди.

Сайқалхон. Келишди, шекилли. Сиполик билан гаплашинг. Тахта скаладингизни пеш қилиб кариллайверманг ҳадеб. Ишни бошидан пачава қилдингиз, энди бу ёғи бузилмасин. Мен эшикни очай.

Олдинда Ойша, изма-из Илҳом ва Эргаш кўринадилар.

Субҳонқул (ўзича). О, бир йўла бир жуфт-ку. Шайтон қиз-ей.

Ойша. Салом, ада.

Эргаш. Ассалому алайкум.

Илҳом. Ассалому алайкум.

Субҳонқул, Во алайкум ассалом, мулло бў-
линглар. Қани, қани, марҳамат. Бемалол. Сиз мана
буёққа, сиз — бу ёққа. Уялманглар, нега уяласизлар.
Ким айтади сизларни илм кишиси деб. Янглишмасам,
(Эргашни тахминан кўрсатиб) сиз Илҳомжон бўлсангиз керак.

Илҳом. Илҳом демишлари мен бўламан.

Субҳонқул. О, узр. (Эргашни кўрсатиб.) Бу
йигит?

Эргаш. Эргаш. Биз дўстмиз. Илҳомжон энг яқин
дўстим.

Субҳонқул. Баракалло, баракалло. Хўш, соғ-
лиқлар, уйлар кампир, қариндош-уруғ дегандай?

Илҳом. Барчалари саломат, ишлари аломат. Са-
лом дейишди.

Субҳонқул. Э, э... бу ёққа келишингизни би-
лишадими? Ана холос. Қонун-қонидани бузган бўл-
маймизми ишқилиб?

Ойша. Ада, мен ойимга қарашай.

Субҳонқул. Бемалол қизим, бемалол. Биз ўзи-
миз. Қани чойдан.

Илҳом. Овора бўлинмасин. Мен ўзим қуяман.

Субҳонқул. Илҳомжон, бу йигитни ҳам хи-
миклардан десак бўлаверадими?

Илҳом. Йўқ. Даштларни сероб, саробларни ха-
роб қилиш масаласи.

Эргаш. Ирригатор.

Субҳонқул. О, ирригатор. Саҳройи! Калтаке-
саклар билан жанг. Қуюнлар, янтоқлар...

Илҳом. Топдингиз. Қирқ даражали аёз, элик
даражали саратон. Бўрилар уввоси, тулкилар чувво-
си. Ит ётиш, мирзо туриш...

Субҳонқул. Ҳа, бу ҳам қаҳрамонлик. Нима
деймиз, омад тилашдан бўлак имконимиз йўқ. Ҳазил
хафа бўлманг, ука.

Эргаш. Раҳмат.

Субҳонқул (*Илҳомга*). Хўш, кимё оламида нима гаплар? Бир олим ўртоғим бор, қилни қирқ ёрган билимдон. Узи жуда ғариб яшайди. Китобга кўмилиб, кутубхоналардан чиқмайди. Уша айтадики, келажакда инсониятнинг ризқу рўзи ҳам кимёдан бўлармиш. Бу жуда даҳшат-ку; яхшиям шу замонда яшаётганимиз. Юз йилдан кейин туғилсак дейман. Аллақандай дорулар билан кун ўтказиб бўлармиди.

Илҳом. Бу — фан тараққийсини қинғир тушунишдан бошқа нарса эмас.

Субҳонқул. Унда нега роса ўқийди. Ё мияси айниганмикин, а?

Эргаш. Йўғ-е, бу фақат хаёлотга берилиб кетиш бўлса керак.

Субҳонқул. Э, хаёли ҳам қуриб кетсин. Қани, мен билан мана шу қадаҳдан биттадан оласизлар. Олинг, олинг, уялманг. Гап қовушади. (*Эргашга*.) Сиз тортияпсиз. Бунақа эмас-да, йигит. Умарий Хайём ҳам айтганлар-ку. «Оқилу доно била ич» деб. Бу ҳақиқий шароб. Ичимликнинг хўрози десак ҳам бўлаверади. Кимё аралашган эмас. Ха-ха-ха...

Илҳом (*қадаҳга ижирғаниб қараб*). Арманий коньяк экан-да, афсус, менга негадир бу ўтиришмайди. Ўзимизнинг беш юлдузни — авлороқ кўраман.

Субҳонқул. Ундан ҳам топилади (*сервантга йўналади, ўзича*). Олифталигиндан ўргилдим, ўзи жўжахўрозу коньяк танлайди. Ношукур банда. Мана, марҳамат.

Илҳом. Раҳмат. Қибрай шарбатлари бунда жамулжам!

Субҳонқул (*баландроқ келиб*). Хўш, кандидатлик қай аҳволда? Ёқлаш арафасида эмишсиз, деб эшитгандайроқ бўлувдим.

Илҳом. Насиб бўлса, шу йил ичи ё келаси йил боши. Ёқлаймиз, бурчимизни оқлаймиз.

С у б ҳ о н қ у л. Яхши. Олим бўлсанг — олам сеники, деган экан машойихлар. Бу ҳам ҳозир бир мода.

И л ҳ о м. Мен, келажакда кўнглим истаганча бахтиёр яшай олишим учун, ана шу таг заминни ҳозирдан мустаҳкамлаб олишим керак. Одам дунёга бир келади.

С у б ҳ о н қ у л. Гапнинг пўст калласиям шу, аслини олганда.

С а й қ а л х о н (*кириб*). Олиб ўтиринглар, айланайлар. Адаси, эсим қурсин, Турлибеков деган ўртоғингиз ойимчалари билан бирга келиб тўйга айтиб кетдилар. Келаси отдиққа. Мана қоғози.

С у б ҳ о н қ у л. Яхши, яхши. Бахтли бўлишсин. Нима ҳам дер эдик. Биз ёшларга, қўшақаринглар деймиз, бахт тилаймиз. Дуоғўйлик, дегандай.

С а й қ а л х о н. Меҳмонларга ухаживать қилиб ўтиринг, адаси (*чиқади*).

С у б ҳ о н қ у л. Қани, яна бир қадаҳдан. Олинглар, ҳамма нарсанинг жуфт бўлгани яхши. Шу Турлибеков деганимиз антиқа одам. Отиям қизиқ. Нурлибек. Турлибеков Нурлибек! Вечоранинг қизи БАМ-да ишлайдиган бир йигит билан тил топишиб қолган экан, ўша билан тўйини қилишмоқчи, шекилли. Тақдир-да, тақдир. Ота-онасини куйдириб кетяпти.

Э р г а ш. Сиз ҳозиргина уларга бахт тиладингиз, демак, ҳеч ким куймайди.

С у б ҳ о н қ у л. Да, бу гап, албатта, бир оз китобийроқ. Лекин на чора, орзу-ҳавасиям ўзига ярашароқ бўлади, инчунин бахтиям ўрта бўйликкина... Кани, қадаҳдан...

И л ҳ о м (*қизишиб*). Куяди! Бу кўра-била туриб, қийинчиликларга рўпара бориш деган довдир бир гап.

С у б ҳ о н қ у л. Баракалло, бу оғримаган бошга йўқ ердаги ғалвани сотиб олиш, аслини олганда.

Э р г а ш. Мен тушунмаяпман. Тўй бўлса, кўнгил

кўнгилга уланса — шу эмасми қиз билан йигитнинг бокира бахти? Ортиқча дабдаба шартми?

С у б ҳ о н қ у л. Сиз ука, гапни қалтис жойидан бошлаяпсиз. Ортиқча дабдаба! Аввало мен бундай деганим йўқ. Лекин тўй дегани тўйдайд бўлиши керакми, ахир. Умрда бир бор бўлади-я. Шахсан мен учун тўй, одатий бир маросимгина эмас, балки обрў, номус, ҳурмат, ана қўйингки, доврўғ масаласи ҳам.

Э р г а ш (*ҳайрон*). Довруғ?

С у б ҳ о н қ у л. Ҳа, доврўғ. Бу гапнинг нимасидан уялишимиз керак. Замонамиз бизга шу шароитларни яратиб берибдими, нега энди қисиниб-қимтиниб яшашимиз керак? Яширмайман, агар ўша яхши кунга етказса — бор бисотимни ана шу доврўғ учун сарф қилишга тайёрман. Азиз дўстларим, жонажон биродарларим йиғилади. Топган-тутганимни тўкиб-солишим керакми, ахир? Керак! Бир министр ўринбосари ўртоғим бор. Гапга чечан, дилкаш, файзли, нуқтадон одам. Тўйни, насиб бўлса, ўша очади. У гапирганда, боғда булбуллар ҳам таққа тинади. Сиз нима деяпсиз, йигитча. Ўлар дунёда бир афсона бўлгулик иш ҳам қилиш керакми, ахир? Керак! Қани, қадаҳдан олинглар, мени қизитиб қўйдинглар.

И л ҳ о м. Кечирасиз, ада... менда бошқачароқ бир таклиф бор эди.

С у б ҳ о н қ у л. Марҳамат.

И л ҳ о м. Ҳали тўйни министр ўринбосари очади, дегандай қилдингиз. Менга қолса, бу ишни энг камида СССР халқ артисти бажарса — бадий томони ҳам юксакроқ бўлармиди...

С у б ҳ о н қ у л. Ўйлаб кўрамиз. Лекин артистлардан оғайним камроқ (*ўзига*). Олифтачилигингни қара-ю... Сичқон сиғмас инига, галвир боғлар думига.

Э р г а ш. Сиз айтганча бўлса, унда менга ўхшаганларнинг бахтга эришуви умуман мумкин эмас эканда.

С у б ҳ о н қ у л. Нега?

Э р г а ш. Мен, ёшлар ўз бахтини ўз қўллари билан яратишлари керак, ота-она бўйнига юк бўлмай, турмушнинг барча ачиқ-чучукларини ўзлари ҳис этиб, улғайишлари керак деб ўйлайман.

И л ҳ о м. Сохта камтарлик! Нега энди биз ота-она имкониятларидан фойдаланмаслигимиз керак? Қаерда ёзилган? Агар насибам мана шу қутлуғ хонадонга қўшилар экан, бу ую жойлар, мана бу гўзал боғчаю гулзор, бу тўкинлигу баракат — албатта менга ҳам тегишли бўлади. Нега бунча имкониятдан воз кечшим керак?

С у б ҳ о н қ у л (*ўзича, жаҳлини билдирмай*). Сурбетликни қаранг, ҳозирдан елкага чиқяпти... Умуман тўғри гап. Хўш, сиз бахтни, шахсан, қандай тушуна-сиз?

Э р г а ш. Бахт — одамларга, Ватанга хизмат қилиш, кўпчилик манфаатига ўзни бағишлаш, дунёда яхшиликдан из қолдириш...

С у б ҳ о н қ у л. Бу гаплар тўғри албатта, лекин мен шахсий бахтни кўзда тутяпман.

Э р г а ш. Шахсий бахт. Бу ўша катта бахтнинг инсонга берадиган улкан завқи, кўнгилдаги эзгу муддаоларнинг ўрин топиши, ҳаётда, муҳаббатда собитлик, яшашдан қаноат ҳосил қилиш, ҳамиша олға интилмоқ...

С у б ҳ о н қ у л. О, бу санашда юз хил балони уст-ма-уст қалаб ташлаш мумкин. Сиз масаланинг туб негизидан қочяпсиз. Қани, қадаҳни олинг, ўша сиз айтмоқчи бахт учун ҳам биттадан қуритайлик!

И л ҳ о м (*қаҳ-қаҳ уриб кулиб*). Жуда бошлаб айтдингиз. Қуритайлик! Қадимда бир жулдургина кийинган болакай қаттиқ жалада қолиб, уст-боши шалаббо, дилдираб келаётган экан, бир одам кўриб қолиб, раҳми келиб, уйига олиб кириб, ўзини иситиб,

кийим-кечагини қуришиб, яхшилик қилибди. Бола чиқиб кетаётиб: «Раҳмат, амакижон, сиз мени қурибдингиз, худо сизни қурибсин» деб алқаган экан. Болада, сўзнинг маъносига бормаган.

С у б ҳ о н қ у л (*кулиб*). Вой, зумраша-ей, лекин фикри тоза бўлган. Бир хил ярамасга яхшилик қилсанг, раҳмат ўрнига қурибтаман деб дангал айтаверадиди. Қани, олдик.

Э р г а ш. Сизнинг вақтингизни олиб, ишдан қолдириб...

С у б ҳ о н қ у л. Ундай деманг, хафа бўламан. Вақт сиз билан биз учун яратилган. Мана шу бир нафас бирга бўлишимизнинг ўзи катта бахт, давлати сулаймон. Кечирасиз, исмингиз нимаиди?

Э р г а ш. Эргаш.

С у б ҳ о н қ у л. Эргаш. Да, да, халқимизда чиройли ирим бор. Орқасидан эргашмачоқ бўлсин деб. Гап чалғиб кетди... Хулласи калом, Илҳомжон, ўша Турлибековнинг қизи БАМга кетадиган бўлди. Балки тўғридир, балки бахтдир, балки муҳаббатдир.

Э р г а ш. Албатта, муҳаббат.

И л ҳ о м. Ол-ла. Ўн беш-йигирмасини кўриб, битта оилабопроғини танлайолсанг — ўша муҳаббат. Бақувватроқ оилага илашсанг — ўша муҳаббат. Қуруқ гап қулоққа ёқмайди ҳозирги замонда.

С у б ҳ о н қ у л. Муҳаббат... Аслини олганда, бор гап-а. Лекин ҳамма вақт, ҳамма жойда, ҳамма ҳолатда ҳам бўлавермайди.

Э р г а ш. Нега? Сабаб?

С у б ҳ о н қ у л. Сабаб? Дунёда ўн минглаб, юз минглаб, балки ундан ҳам юз чандон кўпроқ йигит-қизлар бор. Шуларнинг ҳаёти ҳамма вақт ҳам муҳаббат асосига қурилиши керакми? Шуларнинг ҳаммаси Фарҳоду Ширин, Лайлию Мажнун, Вомиқу Узро бўлиши шартми? Бу юз минглардан битта чиқадиган гап эмасми, аслини олганда.

И л ҳ о м. Тўғри айтасиз, Субҳонқул ака, хилват хиёбонларда ўпишиб юрадиганлар — муҳаббат эмас.
Э р г а ш. Ёшларнинг мусаффо туйғулари устидан кулманг, Илҳомжон.

И л ҳ о м. Хўш, инсофданми ўша гаплар?

Э р г а ш. Муҳаббат, бу икки ёш ўртасидаги нозик, пок, юксак маънавий туйғу. Агар у одамлар кўзига барча сирли томони билан кўр-кўрона намойиш қилинадиган бўлса қадрини, олижаноблигини йўқотади... Лекин ёшларни хиёбонда сайр қилиб юришда айблаб бўлмайди.

И л ҳ о м. Барибир. Шахсан мен, қизларини куёв танлаш учун ўнлаб учрашувларга юборадиган оналарни ёқтираман. Улар тўғри қилишади. Бу умр савдоси, дўстим.

С у б ҳ о н қ у л (ўзича). Нимага шама қияпти бу ярамас. Гапининг совуқлигини...

Э р г а ш. Қатъий фикрим шу: ҳар бир икки қалб фақат чин инсоний муҳаббат негизидагина ўз бахтини топади.

С у б ҳ о н қ у л. Мен сизга турмушдан, шунинг аксича, юзлаб мисоллар келтирсам-чи?

Э р г а ш. Гапингизга тушунапман. Ҳамма Лайлию Мажнун, Фарҳоду Ширин бўлавермайди, дейсиз. Тўғри. Сиз айтган қаҳрамонлар ўз тимсолида севгининг фожий томонларини акс эттирганлар. Беҳад турмуш ғовларини енгиб ўтишга мажбур бўлганлар, қурбон бўлганлар. Лекин замона зайли чинакам севгини тан олади.

С у б ҳ о н қ у л. Халқнинг қадимий удумлари ҳам бор-ку дунёда, йигитча? Бу — оила тузилишига бефарқ қарамаслик. Аллақандай муҳаббат жазави қилишини кутмасдан, бўй етган ёшларни қовуштириш, нима деймиз, яъни демак, оилани ташкил қилиш...

Э р г а ш. Муҳаббатни ташкил қилиш?

Субҳонқул. Ҳа-да. Ана боринг, шундай ҳам дейлик: Муҳаббат ташкил қилинади. Турмушда мисоллар жуда кўп бунга. Бу — удум масаласи. Урф-одат масаласи.

Эргаш. Урф-одат, удум — бари тўғри гап. Лекин биз унинг энг илғор, энг яхшиларини қабул қилишимиз керак. Кўча тўлдириб, сурнай варанглатиб, бешик тўйи қилиб юришлар, менимча, энг ирkit нарса.

Субҳонқул. Ана, ўлманг. Яқинда сизга ўхшаган бир комсомол йигит менга айтдики, гўё тонгги ошга тўда-тўда бўлиб бориб, ҳовлини тўлдириб, даҳага кирган қуртдай вишиллаб, қатор-қатор тизилиб оққатланиб ўтириш — охурдан ем еяётгандай хунук, қўпол, ибтидоий нарса эмиш. Бу энди, шаккоклик, халқимизнинг мўътабар одатини менсимаслик...

Эргаш. Аслини олганда-ку шу гапдаям жон бор. Шуям эскирди, чамамда.

Субҳонқул. Ана, холос! Ана, холос! Роса учрашибмиз-ку! Ҳо, ойиси, Сайқалхон!

Ошхонадан овоз

Сайқалхон. Лаббай.

Субҳонқул. Киринг, ойиси.

Сайқалхон (*кириб*). Яхши ўтирибсизларми, меҳмонлар.

Илҳом (*кайфда*). Яхши ўтиришга ўтирибмизу, лекин ўзимизнинг тўйнинг ҳаракатидан гап бўлмайти, ойи. Тўйни мана шу ҳовлида ўтказамизми ёки ресторандами? Менга қолса ресторанда. «Зарафшон»нинг катта зали.

Субҳонқул. Ё пир-ай, ё пир-ай...

Илҳом (*қайнаб*). Ҳовлида бўлса, ойим толиқиб қолишлари мумкин. Яна ҳовлининг озодалигига пуртур етади. Дарахтларни, гулларни кесишга тўғри келади. Яхшиси «Зарафшон!»

С у б ҳ о н қ у л. Йигитчанинг кайфи ошганга ўхшайди, ойиси. Хафа бўлма.

И л ҳ о м. Кейин, биз дунё саёҳатига чиқишни ҳам мўлжаллаганмиз. Улкан теплоход! Денгизлар, океанлар! Сизга антиқа марваридлар, ойи, сизга Дамашқ пўлатидан ясалган исфаҳоний қиличлар келтирамиз, ада!

С а й қ а л х о н. Вой, бетамизлигини.

И л ҳ о м (ҳамон ўша даражада). Мана бу қуёшга қараган хонани менга кабинет қилиб берасиз, ойи. Бу ерга олимлар, шоирлар келиб туришади. Улар оғзи очилиб, ҳайрон қолиб кетишлари керак. Диссертация тўйини эса шу ерда, данғиллама хонадонимизда ўтказамиз. Меҳмонларни Лаълихон билан бирга кутамиз. (Куйлаб.)

Лаълихоннинг боғи бор, боғбони йўқ,
Лаълихоннинг дарди бор, дармони йўқ.
Лаълихон боғингга боғбонинг бўлай,
Лаълихон дардингга дармонинг бўлай.

С а й қ а л х о н. Лаълихонингиз ким?

Э р г а ш. Нималар деяпсиз, Илҳомжон?

С у б ҳ о н қ у л. Лаълихонинг ким?

И л ҳ о м. Қизингиз. Ойшахонни биз Лаълихон деймиз.

С у б ҳ о н қ у л. Э, Лаълихонинг бошингда қолсин. Бу маст бўлиб қолди. Қани, тур ўрнингдан. Роса одамига учраган эканмизу.

Э р г а ш. Илҳомжон!

И л ҳ о м. Эргаш, тўйни СССР халқ артисти эмас, сен олиб борасан! Ирригатор! Мироб! Саҳройи! Давонгир!

С а й қ а л х о н. Ойша, бунинг нима бало эди?

О й ш а (кириб). Вой, ўлмасам.

С у б ҳ о н қ у л. Кир ичкарига, топган матойинг-

дан ўргилдим. Яна менинг олдимга олиб келиб ўтирибди уялмай.

Ойша. Ўзларингиз топгансиз.

Субҳонқул. (Эргашга.) Сизга ҳам рухсат, йигитча. (Илҳомга). Қани, туёғингни шиқиллат, акаси.

Илҳом Эргашга суяниб «Лаълихон» ашуласини айта-айта чиқади.

Субҳонқул. Уфф... Лўттибоз. Бир балодан қутулдим. Ўзи асади.

(Хотинига бақриб.)

Менга деса эрсиз ўтиб кетмайдимиз қизинг.

Сайқалхон. Сувни лойқалатган асли ўзингиз.

Субҳонқул. Мени ҳам йўлдан сен урдинг!

Сайқалхон. Менга қолса, ўша ўзи танлагани маъқул эди.

Субҳонқул. Анови ёнидагисини қара, қандай бамаъни. Бу учди-қолди.

Сайқалхон. Лақмасиз. Ёш болани ичиртириб, сайратиб ўтирибсиз.

Субҳонқул (Ойшани кўрсатиб). Асли мана бунинг ишни пишиқ қилмаган.

Ойша. Мен эр деяганим йўқ эди.

Сайқалхон. Барибир кимгадир тегишинг керакмиди, ахир?

Ойша (истеҳзо билан). Кимгадир...

Сайқалхон. Соз ўлтиришни буздингиз,

Алоқаларни уздингиз,

Не можаро кўргуздингиз —

Сиздан ўтди, сиздан ўтди!

Субҳонқул. Манов қизинг расво қилди,

Тўй ўрнига ғавғо қилди,

Бошларга минг савдо қилди,

Сендан ўтди, сендан ўтди!

Сайқалхон. Сиздан ўтди, сиздан ўтди!

Субҳонқул. Бари манов қиздан ўтди!
Ойша.

Севги — кўнгилнинг гулшани,
Шайдо юракнинг гулхани,
Майли, уришсанглар мани,
Мендан ўтди, мендан ўтди!

Сайқалхон. Энди нима қиламиз?
Субҳонқул. Жўнат ашқол-дашқолини!

Парда

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Илҳомларнинг уйи. Хонадонда тўй олди тараддуди. Айвонда Иқбол ая, ҳовлида Райҳон ва бошқалар ҳар хил ишлар билан ивирсилаб юришибди.

Иқбол. Аёл бошим билан битта келиннинг ўн йилга етадиган сарупосини қотириб қўйганимга қойилмисан, Райҳон.

Райҳон. Қойилман, ойи. Лекин менга қолганда хасислик қилгансиз ўшанда.

Иқбол. Ўйламай гапирма, келин. Унда замон бошқачароқ эди, қўлим калталиқ қилган.

Райҳон. Артелга раис эдингиз, ўшандаям. Истамагансиз-да ўзи.

Иқбол. Ҳадеб «ўшанда-ўшанда» деяверасанми. Ҳозир замон ўзгариб кетди. Орзу-ҳавасни қанча қиёмига етказсанг, шунча ярашади.

Райҳон. Телевизор билан радио: «Исрофгарчилик, исрофгарчилик» деб, мияни қоқиб қўлга берадику, сиз бўлсангиз...

Иқбол. Қўйсанг-чи, ўша телевизорингдан гапирётганларни... Ўзлариям етти маҳаллага етказиб тўй беришяпти.

Р а й ҳ о н. Кечаси уйқум қочиб, алламаҳалгача қулоқ солиб ётдим. Санасам, саккиз жойдан тўй оғови келяпти.

И қ б о л. Мен ҳам эшитдим. Биттаси роса гапирди-да. «Азиз ва муҳтарам жамоа» дейдими-ей, алламбало... қулоғимга ўтириб қолибди.

Р а й ҳ о н. Биттасининг ашулачиси ахийри хириллаб қолди, арра тортгандай.

И қ б о л. Бирорта дайди отарчидир-да!

Р а й ҳ о н. Отарчи қаёқда. Ҳозир бир хил артистлар ҳам тўйма-тўй юрадиган бўлиб кетган.

И к р о м (*жириб*). Роса оёғимда оёқ қолмади. Бозорининг падарига минг лаънат. Битта қўйни аранг беш юзга кўндирдик-да, ойи.

И қ б о л. Қалай, барвастами?

И к р о м. Секинроқ айтасизми? Қадди-қомати кетворган... (*Шўх куйлайди.*)

Нархи қиммат, эмас арзон,
Туришлари чиройлик,
Юрар бўлса ларзон-ларзон,
Юришлари чиройлик.

Келишгандир қад-қомати,
Овозлари жон ўртар.
Олганнинг ҳам бор омади,
Гоҳ йўрғалар, гоҳ йўртар.

Йилтиллайди лаққа гўшт — мой,
Сигмас бели қучоққа,
Ҳам гавдалик, ҳам ёқимтой,
Кўзи ўхшар мунчоққа.

Т о ж и х о л а (*жириб*). Вой, келинингни кўрдингми, Икромжон? Қадди-қоматларидан ўргилай, самбит толдай навқиронки... Иқбол-ей, боржом сувинг борми, юрагим куйиб кетди...:

Р а й ҳ о н. Ҳозир, хола. (Холодильникдан сув олиб, пиёлага қуюди.) Марҳамат.

Т о ж и х о л а. Шу сувни ҳар ичганда жаннатга бир тушгандай бўламан.

И к р о м. Унда жаннатнинг кўчасиниям чуқур қилиб юборибсиз-да, хола. Хўш, бошқа ишлар қандай кетяпти, ойи.

И қ б о л. Новвой билан ошпазни ҳам ҳозирдан гаплашиб қўймасаларинг бўлмайди.

Р а й ҳ о н. ЗАГСдан кейинги ўтиришни ўйлади-нгизми, Икром ака.

И к р о м. Уни жиянимиз бўйнига олди. Арақ-ша-рағиниям ўзи бажаради. Лекин яна минг сўмча қарз кўтармасак бўлмайди.

И қ б о л. Майли. Қарз узилар, хотин ёнга қолар... Одамлар ҳам қуруқ келишмас. Олганлар тўёнасини қайтарар-да.

И к р о м. Қуда томондан дарак йўқми?

И қ б о л. Қуда томон баланд жой экан, болам, ҳеч бўлмаганда уларга қиялаб бормасак бўлмайди, уят — ўлимдан қаттиқ.

И к р о м. Қиялаб борамиз деб, ўзимиз қия бўлиб кетмасак гўрга эди.

Т о ж и х о л а. Нафасингни иссиқ қил, бизам кўча-да ётганлардан эмасмиз.

И к р о м. Маҳалладаги анови кекса ўқитувчи кўриб қолиб, роса гап билан адабимни берди-да, қайдан ҳам бир арзи ҳол қилиб қолувдим...

Т о ж и х о л а. Нима дейди?

И к р о м. Агар ҳамма тўй қилаётганлар саккиз қопдан гуруч, саккиз қопдан ун, халта-халта шакару конфет: икки юз килограмм гўшт, тўп-тўп газмол, яна қанчадан-қанча молу матони тўплаб исроф қила-верса, кўпчиликни ризқи қирқилади, ҳукуматнинг хазинасига зарар етади, дейди, нокас.

Р а й ҳ о н. Аслини олганда, рост-да, бир маҳалла-

нинг ўзида кунига етти-саккизтадан тўй бўлиб турса, шаҳарда нима кўп маҳалла кўп... магазинлар шипшийдон бўлиб қолмайди, ҳалиям, шунисига шукур.

И қ б о л. Ўша муаллим отанг бўлсаям, бунча биллама, келин. Тўй кунда бўлмайди. Орзу-ҳаваснинг чегараси йўқ... Таги кўрмаган...

Р а й ҳ о н (*жаҳли чиқиб*). Нимага қарғайсиз мени! Рост гапирган ўша муаллим.

И қ б о л. Нимаси рост экан. Ўша муаллимнинг бўлса, биттаю битта неварасини аллақайси ошхонанинг бурчагида уйлантирди.

Р а й ҳ о н. Тушунган одам-да, тўғри қилган.

И к р о м. Тушунмай ўлсин, ҳалигача элнинг оғзида гап.

Т о ж и х о л а. Туфли билан кийим-кечакни ҳам қўшниларниқидан қарзга олиб чиқиб турган.

И к р о м. Қарзга эмас, ижарага денг.

Р а й ҳ о н. Ҳамма кўрпасига қараб оёқ узатади. Сизларга ўхшаб чираниб, шапалоқ билан юз қизартириб юргандан, ўшаниси маъқул.

И қ б о л. Бу куйиб ўляпти. Кундош эмас, овсин келади-ку, қақилдоқ.

Р а й ҳ о н. Нега куяр эканман. Ўзингиз қарғадингиз, ўшанга тўғриси айтяпман.

И қ б о л. Қачондан бери тўғри гапирадиган бўлиб қолдинг?

И к р о м. Бўлди энди, ярашинглар. Яхшилиқни ёмонга айлантириш керак эмас.

И қ б о л. Ўлсин ўша муаллимнинг, ҳамманинг юрагига ғулув солмай.

Н о р ж о н б у в и (*кириб*). Ҳай, нима гап, тикувчига юборадиганларингни юборинглар, одам келди.

И қ б о л. Одам келган бўлса, ҳаммаси тайёр, айланайлар. Хонатласдан бир тўққиз, кристалондан бир тўққиз, кремплиндан бир тўққиз, ҳинд шойиси, япон

шойиси... Истаганидан ўзига ярашиқлик қилиб тиктирсин. Бўйларига қоқиндиқ келингинамнинг.

Райҳон, Иқбол ая, Тожихола, Норжонбуви тугун-тугун матоларни олиб чиқиш билан овора бўладилар, уларнинг бу ҳаракати қувноқ лапар билан жўрликда давом этади.

И қ б о л. Хонатласлар ярашгайдир
Келингинам қоматига.
Ҳавас билан қарашгай эл
Ўғлимнинг бу омадига.

Р а й ҳ о н. Юрганда сочлар тўлғаниб
Ҳиром билан, ҳаё билан,
Райҳон ҳиди, жамбил ҳиди
Тарқалгай хуш ҳаво билан.

И қ б о л. Тўлин ойдек юзлари бор,
Сер ишваю серноз бўлсин.
Кимхобларим, шойиларим
Йўлига поёндоз бўлсин.

Т о ж и х о л а. Келингинам уйлар қурса,
Ҳар тоши мрамардан бўлсин.
Деворлари олтиндану
Остонаси зардан бўлсин.

Н о р ж о н б у в и. Ёнбошласа роҳат қилиб,
Болишлари пардан бўлсин.
Тақинчоғи марвариду
Ёқуту гавҳардан бўлсин!

Т о ж и х о л а. Мунча матойим бор деб мақтанаверма. Иқбол, қуда томонникининг олдида бунинг урвоқ ҳам бўлмайди.

Н о р ж о н б у в и. Келиннинг ота-онаси орзу-ҳавасли одамлар экан, бир ажойиб гарнатуралар олган дейди, ялтир-юлтир. Арабистонми, бир балоники.

Р а й ҳ о н. Парчадан саккиз кўрпа, духобадан саккиз кўрпа, хонатласдан саккиз кўрпа! Шифтга тегиб, лов-лов ёнади. Ўзим кўрдим.

И қ б о л. Куёв керак бўлгандан кейин қилади-да, айланайлар.

Н о р ж о н б у в и. Уни-буни қўю, пианиносини айтмайсанми? Қоп-қора, ялтиллади. Уйнинг ярмини эгаллайдиган.

Т о ж и х о л а. Иқбол, уйда ёлғиз қолганинда даранглатиб чалиб неварангни аллалаб ётасан-да (куйлаб):

Алла, жоним, аллаё,
Кўзим қароғи, аллаё.

Р а й ҳ о н. Дод! Наргиз Бойхонова бўлиб кетинг-э... Қизил гиламнинг ўзидан икки жуфт! Кўриб, кўзим қамашди. Уларда бриллианту хрустал ҳам кўп. Сенга қўшади.

И қ б о л. У сен эдинг сўппайиб кириб келган.

Р а й ҳ о н. Сўппайиб келсам ҳам, кунингизга ярапманми?

И қ б о л. Сенга гап бўлса.

Шу орада гўзал, хушқомат б и р қ и з киради. Бу даҳмазаларни бир оз қизиқсиниб кузатиб туради.

Қ и з. Ассалому алайкум.

И қ б о л (ҳайрон). Воалайкум... Келинг, айланай, келинг. (Райҳонга.) Налогчимикин? Тўлаган эдик, шекилли.

Қ и з. Мен... ўзим.

Р а й ҳ о н. Электрларни текшириб юрган бўлсалар керак-да. Марҳамат, ўтиринг.

И қ б о л. Бизларники ҳаммаси парадка, айланай. Меҳмонга доим эшигимиз очиқ. Истасанг сўрига чиқ, бўлмаса мана, курси.

Қ и з. Сизларни ишдан қўяр эканман-да... Кечирасизлар.

И қ б о л. Ҳечқиси йўқ, айланай, ҳечқиси. Мени эскича, уят қиладиган кампирлардан деб ўйлама. Райҳон, чойинг борми, келин.

Қ и з. Раҳмат, овора бўлманг. Ишларингиз кўпайиб кетганга ўхшайди, аслида қарашиб юборсам бўлар экан.

И қ б о л. Қари келса — ошга, ёш келса — ишга, дейдилар. Қарашсанг қараша қол. Отинг нимаиди, қизим?

Қ и з. Малика. Илҳомжоннинг ойилари бўлсангиз керак? У кишига айтадиган жиндаккина гапим ҳам бор эди.

И қ б о л. Ҳали-замон келиб қолади. Ҳойнаҳой, бирга ишласаларинг керак-да?

М а л и к а (*вазиятни тушуниб*). Ҳа.

Малика фартук боғлаб, ишни нимадан бошлашни билмай туради.

И қ б о л. Озгина сабзи тўғрашиб юборсанг, бир чимдимгина ош қилиб, бирга кўк чой ҳўплашамиз. Ошхона мана бу ёқда. Пичоқлар ҳам ўткиргина, қўлингни эҳтиёт қил. Ё хамир томоқ қилайликми, қоришга қалайсан?

М а л и к а. Нима десангиз ўша. Майли, ош бўлса ош. Ўзим ҳам соғинганман. (*Ошхонага кириб, сабзи олиб чиқиб, чаққонлик билан тўғрай бошлайди. Идишларни саранжом қилишади. Хонтахта атрофига кўрпачалар ёпиб, супурги билан у ёқ-бу ёқни ораста қилади ва умуман, бу хонадонда бўлаётган ишларга аралашиб кетади.*)

И қ б о л (*ҳавас билан боқиб*). Исминг жисминга монанд экан. Мингга кир, қизим. Яхши жойлардан буюрсин. Мен ҳам яхшигина келин қиляпман. Ана, уйларини чўғдай ясатиб қўйибман. Данғиллаган қизил тўй қилиб, ашнатиб юбораман, насиб бўлса.

М а л и к а. Айтганингиз келсин.

И қ б о л. Бизларни роса куйдирди аввалига бу шумтака. Уни десак йўқ деди, буни десак йўқ деди. Билмадим, осмондаги ой керак эканми бунга.

Р а й ҳ о н. Осмонда учадиганидан оламан дедилар-да Илҳомжон. Ҳша ой дегани-да.

И қ б о л. Э, осмонда учмай ўлсин. Бошимга урамани уйда бўлмайдиган нарсани. Мана, ниҳоят энди ўзимизга маъқулини топдик, насиб бўлса.

Р а й ҳ о н. Нега қарғайсиз бировнинг боласини? Арпангизни хом ўрибдими биров?

И қ б о л. Вой, ўлгир-эй, тилинг заҳар. Бировнинг боласи дейсан, ота-онаси йўқ нарсани?

М а л и к а. Осмонда учса ёмонми, опоқи?

И қ б о л (*ҳавас билан тикилиб*). Ўзи билан ишлайдиган сенга ўхшаш ойдаи қизлар бор экан-ку, нега ҳадеб ўзиникини ўтказаман деди у бебош?

Р а й ҳ о н. Уйланадиган — Илҳомжон, оий. Сиз билан мен эмас-ку. Нима қилардингиз ошиқ-маъшуқларнинг ишини бузиб?

И қ б о л. Вой, заҳар-эй, гапиртирмайман дейди-я. Чойингга қара, келин, ҳар гапга аралашавермайди одам деган.

М а л и к а (*саволини такрорлаб*). Осмонда учса ёмонмиди опоқи?

И қ б о л. Ёмонлиги шундаки, қизим, тиззасидан баланд кийиб... болдирини оппоқ қилиб очиб... Эркакларнинг кўзини бақрайтириб...

М а л и к а. Тиззасидан баланд кийиш учун фақат самолётда ишлаш керак эканми... истаса... Бу — баҳона эмас, опоқи.

И қ б о л. Ҳафталаб алламбало шаҳарларга учиб юрса, боласини ким боқади?

Р а й ҳ о н. Ҳозир ҳамманинг боласиям магазиннинг сути билан катта бўляпти.

И қ б о л. Касби қуриб кетсин. Самолёти осмони фалакнинг бир бурчагида қалқиб кетиб, майиб-пайиб бўлиб қолса, нима қиламан? Бир умр ногирон бўлиб...

Р а й ҳ о н. Бир нарса бўламан деса, ерда ҳам бўлаверади... Қўшнимизнинг хотини метронинг мармаида тойиб кетибди-ку шошганидан...

М а л и к а. Бошқа сабабингиз бўлгандир? Бир-бирини севишса, қўйиб бериш керак эди.

И қ б о л. Айтишингга осон, қизим. Уйда аёл бўлмаса файз қочади.

М а л и к а. Ёмонми, келинингиз қанот қоқиб, мамлакатнинг ранго-ранг шаҳарларига учиб, одамларга, ҳукуматга хизмат қилса?

И қ б о л (*заҳарханда билан*). Эри уйда ўтирсин, кир ювиб, уй супуриб, бола боқиб, овқат пишириб, пайпоқ ямаб...

М а л и к а. Боғча бор, ясли бор — дегандай.

И қ б о л. Йўқ! Айтдимми гап битта. Мен борман, бу хонадонга унақаси қадам босолмайди.

М а л и к а. Босса-чи?

И қ б о л. Қадамини қирқар эдим унақа манжалақининг... қирилиб кетсин.

Р а й ҳ о н. Нега қарғайсиз бировнинг қизини?

И қ б о л. Аралашма. (*Маликага.*) Мана сен бошқача экансан, қизим. Бирга ишлар экансизлар, тил топишмабди-да Илҳомжон сен билан? Ё бошинг бандми?

М а л и к а. Келинингиз гўзалми, сизга маъқулми, опоқи?

И қ б о л. Гўзал бўлиб ҳуснига нон ботириб ермидим. Ақлли, покдомон бўлса бўлгани.

М а л и к а. Илҳомжон нима дейди?
И қ б о л. Ҳа, аранг ўшанга кўндирдик. Бунга қол-
са, ҳалиям ўша учадигани керак дейди.
Р а й ҳ о н. Ана, Илҳомжон ҳам келдилар.

И л ҳ о м кириб, Маликани кўради-да, тошдай қотиб қолади.

И л ҳ о м. Малика! Салом.

М а л и к а. Салом.

И л ҳ о м. Нималар қиляпсиз?

М а л и к а. Ният қилган эдим.

И л ҳ о м. Қайси шамоллар?

М а л и к а. Хатингизни олган эдим.

И л ҳ о м. Раҳмат.

М а л и к а. Тўйлар муборак!

И л ҳ о м. Раҳмат. Кейин тушунтираман сизга.

М а л и к а. Тушуниб турибман. Яна бир марта
табриклайман.

И л ҳ о м. Шу келишда?..

М а л и к а. Калькуттадан. Меҳмонхонага қўндиму,
сизни кўрай деб...

И л ҳ о м. Нега меҳмонхона?

М а л и к а. Қоидаси шундай.

И қ б о л (*Райҳонга*). Калготкаси нима?

И л ҳ о м. Калготка эмас, Калькутта. Ҳиндистон-
дан келяптилар, ойи.

И қ б о л. Вой, айланай-эй, шунча ерлардан тўйга
етиб келай дебсиз-да, а? Ҳай, Илҳом, манови қиз жу-
даям зўр экан-ку... Гапларини эшитсанг... Сен бўл-
санг, қайси қаваклардаги нарсаларни гапириб юриб-
сан. Тўйга айтасан буни. Тайин келасан, хўпми? Сен-
га ҳам яхши жойлардан ато қилсин.

М а л и к а. Раҳмат. Албатта. Ўзим хизматда бўла-
ман.

И қ б о л. Хизматинг нимаси? Тўрга ўтқазиб қўя-
миз. Келиннинг ёнгинасига. Гаплашиб ўтирасизлар.

Т о ж и х о л а. Ҳиндистондан келган бўлсалар, ҳиндча қўшиғу ўйинлар билан тўйни қизитиб бера-сиз-да, «Байжу-Бавра» қилиб, қизим.

И қ б о л. Уғлим, сен меҳмон қиз билан чой-пой ичиб туринглар, мен ишларни юриштириб юборай. Райҳон, сен монтер укангни ҳозирдан тайинлатиб қўй, лампочкасини, варанглаб гапирадиганини — ҳаммасини саранжомлаб қўйсин.

Р а й ҳ о н. Хўп бўлади. Кеча бир бўлагини таш-лаб кетди. (Чиқишади.)

И л ҳ о м. Маликаҳон, кечирасиз, жиндай англа-шилмовчилик бўлиб турибди. Кампир қисталангига олиб қолди.

М а л и к а. Хайрли иш. Омад тилайман. Хатингиз-ни олган эдим...

И л ҳ о м (гап тополмай). У ёқда оби ҳаволар?

М а л и к а. Иссиқ.

И л ҳ о м. Ҳмм... Кейинги режалар?

М а л и к а. Москва. Яна ўн кунча у ерда бўлишим керак.

И л ҳ о м. Мен... Фақат сизни деганман. Бу қатъий аҳдимни бузадиган қудрат дунёда йўқ!

М а л и к а. Тўйингизга таклиф қилган экансиз.

И л ҳ о м. Нималар деяпсиз, Маликаҳон? Қанақа тўй?

М а л и к а. Мана бу гаплар... Қўшақаринглар.

И л ҳ о м. Хатда ёзганман-ку... Сиз мени тушунма-япсиз... Мен сизга тушунтираман...

И л ҳ о м. Маликаҳон, тингланг юрак сўзимни,

Кўнгил ўша, аҳд ила паймон ўша.

Бахш этганман сизга буткул ўзимни,

Мақсад ўша, орзую армон ўша.

Мард сўзидан, арслон изидан қайтмас,
Дилдан чиқмай, йигит бир сўзни айтмас,

Сиз менга бахт, эзгу орзу, ҳур нафас,
Севги ўша, фикру ҳаяжон ўша.

М а л и к а. Бу келишим синов ё гумон эмас,
Сиз ўйлаган ёхуд имтиҳон эмас,
Менинг қалбим сиз учун ниҳон эмас,
Аввал қандай бўлса гар, ҳамон ўша.

Сизни ҳеч ким мажбур, қистов этолмас,
Эрк сизники, ҳеч ким синов этолмас,
Қуруқ ваъда юракни овутолмас,
Бўлмаса гар виждону имон ўша.

И л ҳ о м. Маликаҳон, мен сизни деганман. Тушунинг, сизни! Сиз-чи?

М а л и к а. Мен ҳам.

И л ҳ о м. Маликам!

И қ б о л а я, Т о ж и х о л а, Н о р ж о н б у в и, Р а й ҳ о н я н а
кўринадилар.

И қ б о л. Худога шукур, кийимликларни ҳам жўнатдик. Гаплашиб ўтирибсизларми, айланайлар.

И л ҳ о м. Ҳа, бир илмий масалада...

И қ б о л. Илмий масала ҳам қуриб кетсин, ҳовли рўяда гаплашиладиган бўлса.

Р а й ҳ о н. Нима, хилватда гаплашишлари керакми?

Шу аснода дарвоза олдида ғала-ғовур хотин-халажнинг бақриб гаплашгани, кимларнидир жаҳолат билан келаётгани эшитилади. Р а й ҳ о н, И қ б о л, Н о р ж о н б у в и, Т о ж и х о л а ташқарига отиладилар, бир нафасдан кейин, яна ичкарига чекинадилар. Орқаларидан — қуда томоннинг икки аёли дарғазаб қиёфада киради.

Биринчи аёл. Ол юборган латта-путтангни.
(*Тугунларни иргитади.*)

Иқбол. Нима гап, айланайлар?

Иккинчи аёл. Э, айланмай ўлиб кет, ўглингни
эплай олмасанг нима қиласан уйлантириб?!

Малика (*қўрқиб*). Мен кетай.

Илҳом. Кетмайсиз.

Биринчи аёл (*Илҳомни кўрсатиб*). Ана, шал-
вироқнинг ўзиям шу ерда экан.

Иккинчи аёл. Уялмадингизми, опўси, катта
бир обрўйли одамни масхара қилиб... Пияниста!

Тожи хола. Жияним ичмайди-ку, нима деб
вақиллаяпсиз?

Биринчи аёл. Ичмайди-я ичмайди. Хурмачаси
кўтармаса нима қилади ликонглаб.

Иккинчи аёл. Тенг тенги билан, тезак қоли
билан, ўзларингга ярашароғини топсаларинг бўлмас-
миди? Нокасталар!

Иқбол. Нимадан камлигимиз бор экан?

Биринчи аёл. Эшитдик. Телевизорларингиз
бўла туриб, томоша қилмас экансизлар, ишдан чиқиб
қолади деб.

Райҳон. Баҳонани қаранг (*қизишиб*). Ўзларинг-
чи? Сигиримиз бор деб, ҳали-ҳалигача таппи ёпар
эмишсизлар-ку!

Иккинчи аёл. Гўштниям қўшнининг холо-
дильнигига чиқариб қўяр экансизлар. Ўзимизники
қидланиб қолмасин деб.

Райҳон (*бўш келмай*). Эшитганмиз, кир ўрала-
ринг бўла туриб, мағзавани кўчага септириб, маҳал-
лада гап-сўз бўлганларингизни.

Иқбол. Ана, холос. Бу қандай шармандалик,
вой, ўлмасам!

Норжонбуви. Ўзларинг ким бўлдиларинг?
Тахта искалатини кемириб семириб ётган каламуш-
лар!

Б и р и н ч и а ё л. Тахта складини тилга олманг,
уям буюрганга буюради.

И қ б о л. Буюрмай ордона қолсин!

И к к и н ч и а ё л. Ҳамма эшиқдан тепки еб қат-
гансизлар...

И қ б о л. Тепки эмас, чертиб-чертиб танлаяпмиз.

Б и р и н ч и а ё л. Танлаб-танлаб, тозисини топа-
сизлар бир кун.

И қ б о л. Топамиз. Дарахтни силкиса қиз тўкила-
ди. Мана, Ҳиндистондай жойдан ҳам паризод қизлар
(*Маликани кўрсатиб.*) ўз оёғи билан кириб келяпти.

Ҳамма унга тикилади.

М а л и к а (*уялиб*). Йўқ, унақа деманг, мен ўзим...

И қ б о л. Сен жим туравер, йўлини қилипман.

Бу пайт О й ш а билан Э р г а ш кирадилар.

Т о ж и х о л а (*ҳайратда*). Буниси қизиқ бўлди-ку,
Райҳон. Келининг ўзи кириб келди йўрғалаб, вой
ўлмасам.

Б и р и н ч и а ё л. Ойша! Сен нима қилиб юрибсан
бу ерда? (*Эргашни кўрсатиб.*) Бу ким?

И к к и н ч и а ё л. Шармандамиз чиқмасдан жў-
наб қолайлик, эгачи. Ўша — оналарининг ўзлари ҳал
қилишсин.

О й ш а (*Иқболга*). Ассалому алайкум.

Т о ж и х о л а. Иқбол! Келинингга қарасанг-чи.

О й ш а. Сиз янглишяпсиз, хола. (*Иқболга.*) Ая,
келинингиз мана булар! Салом, Маликахон! Янглиш-
мадимми?

И л ҳ о м. Йўқ. Ойшахон, янглишмадингиз. Ойи,
(*Маликани кўрсатиб.*) келинингиз... Қалбимдаги гў-
зал!

И қ б о л. Вой, ёронлар, ҳеч балога ақлим етмаяп-
ти. Икром! (*Райҳонга.*) Эринг қаёқда, қақилдоқ?

И к р о м. Мен шу ердаман, ойи.

И қ б о л. Кел, болам. Бир эмас, бир йўла икки келин бўлиб қолди. Қайси бирисини олай?

И к р о м. Ўзи хоҳлаганини-да, ойи. (*Илҳомга.*)
Нима бўляпти ўзи?

И л ҳ о м. Танишинг, ака. Мен сизга айтган Малика.

И к р о м. Салом, хурсандман. Хуш келибсиз. Яша, ука, дидинг баланд.

И л ҳ о м. Булар — Эргаш билан Ойшахон. Сизга гапирган эдим.

И к р о м. Раҳмат, синглим. Сизга ҳам, Эргаш.

Н о р ж о н б у в и (*тушунолмай*). Нима деяпти Икром. Уришяптими?!

Т о ж и х о л а. Жим ўтир, кар қулоқ. Юрагим ёрилиб кетаман деяпти.

И қ б о л. Войдод, ёронлар, мени алдашди... Райҳон! Қақилдоқ, эринг ҳаммасини билиб юрган экан.

Р а й ҳ о н. Ўзингизни болангиз. Бир қарғанг энди маза қилиб.

И қ б о л. Уйимга ўт кетди, тўйимга кўз тегди. Қандоқ қилиб маҳаллага чиқаман!

И к р о м. Ойи, сиз тушунган аёлсиз. Ахир, келин мана-ку. Нега тўй бўлмас экан.

Р а й ҳ о н (*Иқболга тақлидан*). Ҳиндистондай жойдан ўз оёғи билан келиб турибди-ку ойи.

М а л и к а. Наҳотки, мен сизга ёқмаётган бўлсам. Ҳозиргина яхши жойлардан ато этсин дедингиз-ку, ойижон.

И қ б о л (*эриб кетиб*). Вой, ойижон деган тилларингдан ўргилай, келингинам.

Фонда «Ёр-ёр» музыкаси.

Ҳой Икром қўй нима бўлади энди? Юборадиган жой йўқ-ку, болам.

Т о ж и х о л а. Қўйни Ҳиндистонга юборилади-да.
Н о р ж о н б у в и. Бо, Ҳиндистон подшоси қўйинг-
ни кўзга илар эканми...

И к р о м. Ташвишланманглар, ойи... Қўйни ижа-
рага олиб келган эдим бир ўртоғимдан. Яна ўрнига
қайтади-қўяди.

Т о ж и х о л а. Вой, муғомбир Икромжон-эй,
нималар қилиб қўйдиларинг.

Шўх музика янграйди, қўшиқ ва рақс бир-бирига уланади.

Ҳаёт равшан, зебо, гулгун,
Дилларда қолмагай тугун.
Шўх-шўх босиб, дуркун-дуркун,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Тўй сизники, барно ёшлар,
Тўй сизники, қариндошлар,
Чилвир сочлар, қалам қошлар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Қайнотадир, қайнонадир.
Ёшларга ота-онадир,
Тўй севгидан нишонадир,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Кўрганнинг кўнглин олалар,
Бизнинг ажойиб холалар,
Боғингда унгир долалар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Сўзи кўнгилни аллалар
Яхши ниятли аммалар,
Ўйингга тўлгур ғаллалар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Овингиз юрса, овчилар,
Обдон дилингиз очилар,
Ҳорманг энди, жон совчилар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Сочай бошингдан тангалар,
Гапдон, билимдон янгалар,
Ўйнамаганлар танг қолар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Етиб келинг, ҳей божалар,
Овсинлару ҳам поччалар,
Созандалар яйраб чалар,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

Атлас кўйлақлар товланиб,
Тақинчоқлар ўтдай ёниб,
Ширмон юзлар оловланиб,
Ўйнанг бугун, ўйнанг бугун.

И л ҳ о м, } (залга мурожаат қилиб). Бизларни мубо-
М а л и к а. } рақбод қилинглар, меҳмонлар, меҳри-
 } бонлар.
О й ш а, } Бизларни ҳам. Илтимос қиламиз. Тўйи-
Э р г а ш. } мизга марҳамат!

П а р д а